

CIÈNCIES SOCIALS
Geografia i Història

Contingut teòric per a les proves GESO
Curs: 23-24

ÍNDIX

UNITAT 1: L'ANTIC RÈGIM

UNITAT 2: ESPANYA, EL REFORMISME BORBÒNIC

UNITAT 3: REVOLUCIÓ FRANCESA

UNITAT 4: REVOLUCIÓ INDUSTRIAL

UNITAT 5: PRIMERA GUERRA MUNDIAL

UNITAT 6: SEGONA GUERRA MUNDIAL

UNITAT 7: GUERRA CIVIL ESPANYOLA I DICTADURA FRANQUISTA

UNITAT 1: L'ANTIC RÈGIM

Què és l'Antic Règim?

L'antic règim era el **sistema social, polític i econòmic** imperant al continent europeu abans que es produïssin les dues grans revolucions del segle XIX que marcarien l'inici de l'edat contemporània: la revolució **político ideològica del liberalisme**, i la revolució econòmica i social de la **industrialització**.

Va sorgir com a consolidació i evolució gradual del feudalisme propi de l'edat mitjana (s. VI - XV); i no desapareixeria de cop sinó també gradualment durant el segle XIX.

Tres conceptes/característiques cabdals d'aquesta època pervivien dels segles anteriors:

- a) La monarquia absoluta
- b) Una societat estamental
- c) Una economia senyorial agrària

La monarquia absoluta :

◆ L'autoritat del rei provenia de Déu i en nom seu exercia el poder sobre els seus súbdits. Per exemple el rei Lluís XIV, el rei Sol, a França. El rei concentrava tots els poders: dictava lleis, nomenava els magistrats i els ministres, impartia justícia, comandava l'exèrcit i dirigia la política exterior. No es sotmetia a cap control i no compartia la sobirania amb ningú. Malgrat tot, el poder del rei quedava limitat per la llei divina i també per les lleis fonamentals del regne, que el monarca havia d'acceptar en el moment que era coronat. (la monarquia anglesa amb la Reina Isabel II com a cap, encara ara ha de respondre a la llei divina, Església, en les decisions de palau)

Tipus de govern a l'Europa de finals del s. XVIII:

Monarquia absoluta: França, Imperi Otomà, Saxònia, Hannover i Baviera.

Monarquia il.lustrada: Emmarcada dins la Monarquia absoluta però afegint-hi idees la il.lustració (Despotisme il.lustrat, "Tot pel poble però sense el poble", és a dir que l'estat realitzava i aplicava mesures pel poble sense que aquest hi tingués veu ni vot. Pensadors il.lustrats més importants: Rosseau, Voltaire, Diderot.

Espanya, Portugal, Imperi Austriac, Prússia, Polònia, Imperi Rús, Noruega, Suècia, Dinamarca, Savoya, Toscana, Països Baixos austríacs.

Monarquia parlamentària: El poder del rei està limitat pel parlament " El rei regna però no governa ". Al parlament hi trobem representants dels diferents estaments (amb categories i diferenciacions) i els poders judicial, executiu i legislatiu estan separats. Per primera vegada es proclama el dret a la llibertat individual i el dret a tenir defensa en un judici. S'origina a Anglaterra i als Països Baixos el s. XVII i s'exten per Europa a finals del s. XVIII.

Tipus de poders:

Poder judicial interpreta i dictamina quina ha de ser l'aplicació de la llei. (tribunals)

El Poder legislatiu aprova les lleis per les quals es regeix l'estat. (senat, parlament o corts)

el Poder executiu governa aplicant les lleis aprovades pel legislatiu. (el govern pròpiament dit)

República: Alguns petits ciutats-estat com Venècia (727-1797) eren repúbliques governades per Consells (en el cas de Venècia el Gran consell dels 10 i el dogo)

Exemples: Suïssa, Venècia, Províncies Unides (Països Baixos)

◆ Societat estamental:

La societat de l'Antic Règim es caracteritzava per ser una societat estratificada entre els que gaudien de privilegis legals i els que no. Els primers estaven jurídicament per damunt de la gran majoria de la població, i per tant s'acceptava la desigualtat de drets entre les persones. En la pràctica això es traduïa en una societat en què la població quedava

classificada en aquests tres principals estaments:

- **Clero:** Religiosos protestants i catòlics
- **Nobles:** Reis, alta i baixa noblesa
- **Tercer estat:** burgesia, pagesia i classes populars, sostenien l'economia pagant impostos als nobles i al clero a canvi de protecció.

◆ **Una economia senyorial agrària:**

L'economia era sobretot rural, un 80% de la població treballava al camp però no eren amos de les terres, no les podien vendre ni comprar, eren propietat del clero o de la noblesa. El règim senyorial consistia en què els nobles vivien dels impostos pagats per la pagesia i aquesta estava obligada a seguir les lleis que la noblesa impartia, a

banda de pagar un tribut obligatori a l'església. Recordem que estem parlant d'una agricultura prèvia al desenvolupament tecnològic que va impulsar la revolució industrial i era per tan de molt baixa productivitat. Mentrestant la burgesia continuava com en èpoques anteriors al càrrec de les activitats artesanals i la manufactura, fortament impulsats pel comerç marítim.

(agricultura de guaret: la tècnica per la qual la terra es deixa sense sembrar o cultivar durant un o més cicles vegetatius, amb el propòsit de recuperar i emmagatzemar matèria orgànica i la humitat de la terra.)

Economia de l'Antic Règim

En el segle XVIII la majoria de la població (aproximadament un 80%) es dedicava a l'agricultura i la ramaderia. En general, era una producció de subsistència, en secans poc productius, i la major part de les terres es dedicava a cultivar cereals, que eren la base de la dieta. Per això, la majoria del pagesos vivien en condicions d'escassetat i, en molts casos, de veritable misèria com, per exemple, a l'Europa oriental, Rússia i algunes zones del sud del continent. També es cultivaven alguns productes destinats al comerç, com la vinya i l'olivera a les zones mediterrànies.

La pèrdua de collites successives a causa del mal temps i d'altres fenòmens naturals (sequeres, inundacions, glaçades, plagues) i la precarietat dels transports afavorien l'esclat periòdic de crisis de subsistència, períodes de fam en els quals augmentava la mortalitat i creixien les tensions socials. A això s'ha de sumar l'endarreriment tecnològic i el predomini de la propietat senyorial de la terra, factors que, sumats, expliquen l'escassa productivitat de l'agricultura en l'Antic Règim.

Aquesta pobresa del món agrari, generalitzada arreu d'Europa, contrastava amb el desenvolupament i la modernització que determinades àrees del continent van experimentar des de mitjans del segle XVII. Així, en els Països Baixos, el nord de França i el sud d'Anglaterra podem observar la introducció de novetats com la rotació de conreus, la selecció de llavors i la millora de l'instrumental agrícola.

En aquest període podem distingir, principalment, dos tipus d'explotació agrària: els camps oberts (openfield) i els camps tancats (bocages).

camps tancats.

Els camps oberts eren una sèrie de grans extensions de terreny sense tanques, principalment dedicats al conreu de cereals i que podien ser de propietat individual o col·lectiva. Aquest va ser el sistema d'explotació de la terra predominant a la major part del continent europeu, especialment en el sud i a l'est.

En canvi, els camps tancats eren parcel·les individuals delimitades per tanques o bardissa en les quals es posava en pràctica un tipus de conreu més diversificat. Aquest seria el model predominant a l'Europa atlàntica, és a dir, a les zones rurals més avançades com les illes britàniques i el nord de França

La propietat de la terra estava fonamentalment en mans dels privilegiats. Així, bona part de la terra es trobava en mans dels senyors laics i eclesiàstics. Aquestes terres rebien el nom de senyories i podien ser de dos tipus: la senyoria territorial i la senyoria jurisdiccional, dues formes de dominació feudal que persistien i van donar-se, amb freqüència, de forma simultània.

Parlem de senyoria territorial quan el senyor era el propietari de la terra i els camperols havien de pagar-li unes rendes en concepte d'explotació de les seves parcel·les.

En canvi, una senyoria jurisdiccional es donava quan en un territori el senyor exercia la justícia, nomenava els càrrecs o cobrava impostos per l'ús dels monopolis senyorials (el forn, el molí, la bodega, els passos i els camins, etc.). aquest dret permetia al senyor jutjar els habitants de les seves terres, tenir immunitat respecte del poder reial i dictar normes en el seu territori.

Les terres de la noblesa no es dividien mai, gràcies a uns sistemes de transmissió de la propietat que les vinculaven als títols nobiliaris i no als individus, fet que provocava que les terres patrimonials poguessin augmentar, però no disminuir. D'altra banda, les terres amortitzades del clergat, també anomenades mans mortes, tampoc no es podien vendre. La resta de les terres estaven en mans de la monarquia, de particulars o dels ajuntaments (béns de propis i de comuns, també amortitzats).

Tanmateix, a tota Europa hi havia terres de propietat comunal, normalment zones de boscos i pastures per al bestiar, de les quals es beneficiaven tots els habitants dels pobles i les viles rurals.

Els camperols eren lliures a la major part d'Europa, però en alguns Estats encara existia la servitud. A Rússia, per exemple, la servitud no es va abolir fins al 1861. Malgrat que la major part de la població pagesa gaudia de llibertat personal, una bona part estava sotmesa als forts impostos del règim senyorial. A més, els camperols havien de pagar d'altres impostos a l'Església i a la monarquia.

A la monarquia calia satisfer-li una sèrie d'impostos directes sobre les rendes i d'altres impostos indirectes que es pagaven dins del preu de molts dels productes de primera necessitat. A més, en alguns casos els camperols havien de treballar les terres del rei de manera gratuïta.

Als senyors els hi havien de pagar una sèrie d'impostos per a l'explotació de la terra i per d'altres drets senyorials que pervivien des de l'edat mitjana com per l'ús dels molins, l'ús dels ponts o l'emmagatzematge de gra, entre d'altres.

Finalment, la pagesia havia de lliurar al clergat l'anomenat delme eclesiàstic, és a dir, el 10% de la collita anava a parar a mans de l'Església.

Cal assenyalar, però, que els camperols no sempre havien de satisfer tots els impostos al senyor, la monarquia i l'Església. Per exemple, un gran nombre de les terres de senyoria estaven exemptes de la tributació reial, mentre que les terres que eren dominis de la monarquia no patien les càrregues fiscals senyorials.

En aquest període les càrregues impositives van créixer de manera continuada, especialment a causa de les creixents necessitats financeres de les monarquies absolutes. Això crearia un important descontentament al camp, un descontentament

que avançaria en paral·lel al d'altres sectors socials, com la burgesia, part de l'aristocràcia i del clergat, i de les classes populars urbanes.

LES CRISIS DE SUBSISTÈNCIA

Factors impulsors de la fi de l'Antic Règim

Justament va ser l'enfortiment de la burgesia el que va fer trontollar les bases de l'antic règim. el desenvolupament de les noves activitats burgeses quedava obstaculitzat pel manteniment d'unes estructures econòmiques i socials caduques. A més a més, la burgesia aspirava al reconeixement polític i social que la pervivència de l'Antic Règim li negava.

El segle XVIII va ser un segle de transició entre el vell món aristocràtic en declivi i el nou món burgès que emergia amb força. Aquesta pugna va marcar el final d'una època i la gestació del món contemporani.

Els factors que van impulsar la caiguda de l'anomenat Antic règim són els mateixos que van impulsar les grans revolucions polític socials de la època, amb la Revolució francesa al capdavant.

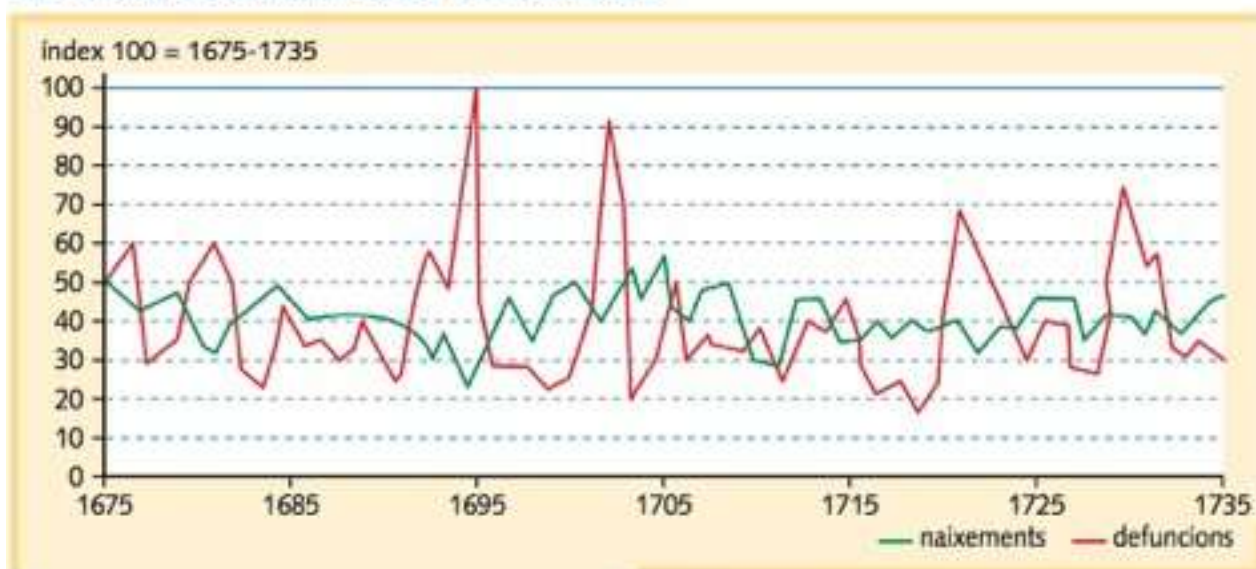
La burgesia aspirava a participar en el govern, criticava els privilegis i reclamava que el reconeixement social fos resultat dels mèrits de cada individu i no pas de la família en què havia nascut.

Els pagesos s'oposaven al règim senyorial i rebutjaven els forts impostos que pesaven sobre ells i que els sumien en la misèria. A les ciutats, les classes populars es van empobrir com a conseqüència del fet que els preus pujaven més que els salaris.

En aquest context, un grup de pensadors, els il·lustrats, va fer trontollar els fonaments ideològics de l'Antic Règim i van proposar nous models socials i polítics per organitzar la societat.

Pensament Il·lustrat

LES CRISIS DEMOGRÀFIQUES PERIÒDIQUES

Com a definició, la Il·lustració és un moviment intel·lectual desenvolupat a l'Europa del segle XVIII que va qüestionar tots els principis de l'Antic Règim.

Això és així perquè concebia la **raó** com l'únic mitjà per entendre el món, creia en l'**educació** i el **progrés humà** per aconseguir el coneixement i la felicitat, a la qual consideraven la

finalitat última de l'ésser humà. A més, defensaven la tolerància i estaven en contra de la intransigència religiosa i, per acabar-ho d'adobar, lluitaven per la **igualtat** i la **llibertat** de tots els éssers humans. La revolució científica del s. XVIII va tenir un rol crucial en la Il·lustració.

Principals pensadors:

Montesquieu (" El espíritu de las leyes ") d'origen aristocràtic, va ser l'introduïdor de conceptes tals com que cal donar valor a la llibertat i defensar-la amb les lleis. Defensa la necessitat de la llei per determinar la naturalesa de les coses. Defensava la tolerància religiosa, la llibertat, el poder de la raó i la idea que l'home és bo per

naturalesa. Juntament amb Locke és el pare del liberalisme polític. Les seves idees van ser la base de moltes constitucions modernes. Crea el concepte de la separació de poders:

legislatiu (qui redacta, fa les lleis)

executiu(qui l'executa-el rei)

judicial (els jutges, qui castiga si les lleis no es segueixen)

Voltaire (“ Càndid ”, “ Diccionari filosòfic”, tb va fer obres de teatre famoses en l'època però que no han trascendit) símbol de la il·lustració. D'origen burgès, enemic declarat de Rousseau era un bon vivant, va passar per moltes corts europees fent de cortesà, interessat pels diners i les dones, Voltaire no obstant va manifestar amb la seva escriptura algunes de les línies de pensament més importants en la Il·lustració:

Del liberalisme del pensador anglès Locke (només aprenem de l'experiència) Voltaire n'extreu la clau de la seva moral:

“ la tasca de l'ésser humà és tenir el seu destí a les seves mans,

(és a dir : millorar la seva condició, garantir, embellir la seva vida amb la ciència, la indústria, les arts i lluitar (metafòricament) per una bona política de les societats)

Per Voltaire la burgesia francesa era petita i ineficaç, l'aristocràcia corrupta i parasitària i el poble comú ignorant i supersticiós.

Voltaire és recordat i honorat a França com un polemista infatigable, valent, que va lluitar pels drets civils, el dret a un judici just i la llibertat de culte i que va denunciar les hipocresies i les injustícies de l'Ancien régime. L'antic règim implicat en un equilibri desigual de poder i impostos entre el primer estat (el clergat), el segon estat (la noblesa), i el tercer estat (els plebeus i la classe mitjana, que es troben carregats amb la majoria dels impostos).

Humanisme: va lluitar contra el fanatisme i les falses creences.

La Justícia.

La llibertat d'expressió.

«No estic d'acord amb el que diu, però defensaria fins a la mort el seu dret a dir-ho.»

Rousseau

(Discurs de les ciències i les arts)

La seva herència de pensador radical i revolucionari està probablement millor expressada en la seva frase més cèlebre, continguda en el Contracte social: l'ésser humà neix lliure, però en tots costats està encadenat.

Les seves idees polítiques influïren en la Revolució francesa i en el desenvolupament de les teories liberals i nacionalistes.

És conegut, particularment, pels seus treballs sobre l'ésser humà, la societat i l'educació.

Defensà la llibertat de l'individu enfront de les institucions socials. El 172 escriu Emile i El contracte social, obres que provoquen la seva ruptura amb els pensadors il·lustrats, en aquestes desvalora la raó, la cultura i la societat en favor de la

naturalesa de l'ésser humà i els sentiments, serà un precursor del Romanticisme. Desarrelament entre allò que l'ésser humà voldria fer i allò que realment fa.

La novetat de Rousseau és que és l'ordre social qui coacciona les persones fins a fer-los oblidar de la seva pròpia naturalesa, els seus orígens primitius, que encara ara poden observar-se en part en els pobles salvatges. La polaritat societat-individu es desdobla en la de natura i cultura.

“ Segons imaginà Rousseau, l'individu primitiu o natural vivia en aïllament; per tant no posseïa una sociabilitat natural ni vivia en guerra amb els altres. Era el bon salvatge; és a dir, la innocència natural sense el pecat original, absència de moral, bondat innata i igualtat. Però «aquesta condició natural és un estat que ja no existeix, que potser mai no ha existit, que probablement no existirà mai, però del qual cal tenir idees per jutjar rectament sobre el nostre present».

El pas a l'estat de societat fa l'ésser humà menys feliç, lliure i bo. En conseqüència, segons Rousseau, no existeix el progrés. Sorgeix lentament la societat, i en els seus estats incipients és quan l'individu se sent més feliç. Tanmateix es perd la llibertat i sorgeixen les desigualtats en el moment en què s'estableix el dret de propietat i l'autoritat per salvaguardar-lo. La societat és, doncs, un engany: les persones s'uneixen perquè creuen defensar els individus febles però, de fet, solament defensen els interessos dels més rics. Per tant, Rousseau realitza una crítica a l'economia i la política liberal.

Cal insistir que per a Rousseau la societat és una creació artificial: l'individu no és sociable per naturalesa, no estava determinat per a la unió amb els altres éssers humans, res donava suport al naixement de les societats doncs ni la família és una institució natural una vegada els fills poden procurar-se la manutenció.

El primer pas és la transformació de l'individu mitjançant l'educació. El programa de l'Emili, o De l'educació és una obra de maduresa de Rousseau. Hi exposa el seu pensament sobre l'educació, que reflecteix la seva visió de la societat. És el primer text modern que aprofundeix en les característiques de l'infant, i fa una distinció de cinc etapes de maduració que encara avui es considera vigent.

L'any 1762, la publicació d'*El contracte social* de Jean-Jacques Rousseau provoca la seva expulsió del Regne de França perquè els seus plantejaments són llavors revolucionaris, puix reflexiona sobre la sobirania de la voluntat del poble, els sobirans com a mandatariis del poble, i de la república com a forma perfecta de govern. Rousseau trenca amb el liberalisme de Locke, ja que contra la idea de contracte individual amb un governant preconitza el contracte social: el pacte entre tots els ciutadans i el respecte de les lleis com la millor garantia de llibertat per a tothom. Alhora defensa el principi de la sobirania nacional, és a dir, que el poder emana del lliure consentiment de totes les persones, expressat mitjançant el sufragi.”

El legat filosòfic i històric de Rousseau serà el germen de la Revolució francesa. Gràcies a la seva obra “ El contracte social! despertà en el poble el concepte de Voluntat general, o tal i com el coneixem avui en dia: La Democràcia. També impulsaria el desenvolupament de la infància en les seves teòries a “ Emili, o l'educació”, convertint-se en uns dels pioners de la pedagogia infantil.

UNITAT 2: ESPANYA, EL REFORMISME BORBÒNIC

Després de la guerra de Successió es va consolidar a Espanya una dinastia nova, els Borbó. Els Borbó van adoptar les formes de l'absolutisme francès i van iniciar un programa de reformes que tenien com a objectiu la centralització i la uniformització de l'estat. Durant el regnat de Carles III es van impulsar reformes de caràcter il·lustrat, però van ser aturades per Carles IV, el seu successor.

LA GUERRA DE SUCCESSION

El 1700, la mort de Carles II d'Habsburg sense fills va fer que dues potències europees, França i l'Imperi alemany, volguessin posar en el tron espanyol els seus respectius candidats, **Felip d'Anjou**, de la casa de Borbó, i **l'arxiduc Carles**, dels Habsburg. El testament de Carles II nomenava Felip d'Anjou com a successor, però l'arxiduc Carles no va acceptar Felip com a rei i va reclamar els seus drets al tron.

D'aquesta manera es va produir la **guerra de Successió**, que, d'una banda, va tenir un escenari europeu, en què França es va enfrontar amb una coalició de potències europees (Àustria, els Països Baixos i Anglaterra), i, de l'altra, un escenari espanyol, en què Felip d'Anjou, amb l'ajuda de Castella, va intentar mantenir-se en el tron enfront de l'arxiduc Carles, secundat per la corona d'Aragó.

La guerra, en el seu vessant internacional, es va acabar amb la firma del **tractat d'Utrecht** (1713), pel qual els espanyols van renunciar a les possessions que tenien a Flandes i Itàlia, que cedia Àustria, a canvi que **Felip V** (1700-1746) fos reconegut rei d'Espanya. A més, Espanya va cedir a Anglaterra un seguit de drets comercials i els territoris de Gibraltar i Menorca. Era la fi de la política imperial europea per a Espanya, que va deixar de ser una de les grans potències del continent.

La política reformista de Felip V i Ferran VI

Felip V va decidir reformar l'estructura política espanyola per fer-la més semblant al sistema absolutista francès.

- ◆ Va aprofitar la derrota dels regnes de la corona d'Aragó en la guerra de Successió per suprimir els seus furs i institucions (Corts, Diputació, Generalitat, etc.). Això es va dur a terme a través dels **Decrets de Nova Planta**, mitjançant els quals Espanya es convertia en un regne centralitzat.
- ◆ Va impulsar una **castellanització de la política**, per la qual s'establia l'idioma castellà com a únic oficial per a tot el regne i s'elevaven les institucions castellanques (Consell de Castella, Corts, etc.) al rang d'estatals.
- ◆ Va modificar el sistema administratiu. D'una banda, va suprimir l'antic sistema de consells dels Àustria i va crear les **secretaries de despatx**, antecedents dels ministeris. De l'altra, va dividir Espanya en **capitanies**, dirigides per capitans generals i intendants nomenats directament pel rei.

Aquest programa de reformes va ser mantingut pel seu successor, **Ferran VI** (1746-1759).

Carles III i el despotisme il·lustrat

Carles III (1759-1788) va ser l'exponent màxim del despotisme il·lustrat a Espanya. Va intentar introduir reformes que ja havia experimentat durant la seva etapa de rei a Nàpols i per fer-ho va portar ministres italians, com ara Esquilache o Grimaldi, que van voler introduir reformes. Però el seu programa reformista va ser frenat per l'anomenat **motí d'Esquilache** (1766), un aixecament popular contra el ministre provocat per l'escassetat de subsistències, malgrat que possiblement va ser promogut pels privilegiats.

Semblava que era el torn dels il·lustrats espanyols. Carles III va fer pujar al poder **Campomanes**, **Floridablanca** i **Jovellanos**. Les seves propostes pretenien treure Espanya de la decadència i per aconseguir-ho van proposar aquestes reformes:

- ◆ Van apostar per mesures fisiocràtiques, amb l'objectiu de reformar l'agricultura i altres sectors de l'economia.
- ◆ Van voler reformar l'educació, que estava en mans del clergat, i generalitzar-la a tots els sectors de la societat. També pretenien fer desaparèixer la Inquisició, que consideraven una barrera per al progrés.
- Van intentar difondre les idees de la Il·lustració per mitjà de les **Societats Econòmiques d'Amics del País**.
- Van intentar reduir els privilegis de la noblesa i el clergat. Així, doncs, **el rei va imposar la seva autoritat sobre l'Església** i es va arribar a actuar contra alguns ordes, com ara els jesuïtes, que van ser expulsats d'Espanya.
- Totes les professions van ser declarades honestes, amb l'objectiu de convertir el **treball** en una virtut social.

El successor de Carles III, **Carles IV** (1788-1808), va frenar les reformes. El 1789 va començar la Revolució francesa i es va identificar Il·lustració amb revolució. A més, només les elits culturals prestaven suport al programa il·lustrat, mentre que la majoria dels privilegiats s'hi oposaven frontalment. La Il·lustració espanyola va ser un moviment minoritari que no es va generalitzar entre la societat.

1. La Catalunya del segle XVIII

- Després del sotrac que va representar la derrota de 1714, la societat catalana es va adaptar al nou ordre borbònic, no sense protestes.

Al llarg de tot el segle, la població va augmentar i el conjunt de Catalunya va experimentar un creixement econòmic lligat a la modernització de l'agricultura, les fàbriques d'indianes i el comerç amb Amèrica. La migrada renovació cultural i científica va arribar de la mà de col·legis i acadèmies il·lustrades.

Repressió, acomodament i descontentament

Les institucions de Catalunya van ser abolides amb la derrota de 1714, i els antics austriacistes van ser perseguits i castigats, mentre que alguns dels que havien exercit càrrecs de govern es van exiliar a Viena.

Felip V establí un nou ordre polític i administratiu, definit pel [decret](#) de Nova Planta de 1716, que substituï l'antic ordre jurídic català.

Amb el pas del temps, la **repressió** impulsada per les noves autoritats borbòniques, el cansament dels austriacistes resistents i les polítiques d'apropament de les autoritats reials van afavorir la **integració** d'amplis sectors de l'oligarquia catalana en la nova administració borbònica.

Malgrat l'acceptació general de la realitat imposada pels borbons, la política d'aquests, sobretot la pressió fiscal i les [quintes](#), va aixecar denúncies i protestes, que es van intensificar a partir del segon terç del segle XVIII. Les protestes populars es van concretar en forma de [rebomboris](#), mentre que les institucionals es van fer a través de **memorials i escrits de queixa**.

La recuperació demogràfica i econòmica

Durant el segle XVIII la població catalana va augmentar significativament gràcies a un **augment de la natalitat** i a la davallada de la mortalitat catastròfica. Cal destacar, sobretot, l'important creixement demogràfic experimentat a partir dels anys setanta. Cap a la fi del segle, Catalunya s'aproximava al milió cent-mil habitants.

El creixement demogràfic va anar acompanyat d'una important transformació econòmica. L'agricultura va iniciar un procés d'expansió, intensificació i especialització dels conreus. El de la **vinya** va ser un dels que més va créixer; i l'especialització vitícola va ser un factor de transformació del conjunt de l'economia gràcies a l'exportació d'aiguardents.

Al segle XVIII també es va produir una important transformació de la indústria, a causa de l'expansió d'algunes manufactures tradicionals, com la del paper, la del ferro o la de la llana, i, sobretot, al desenvolupament de la indústria [d'indianes](#).

Tot aquest creixement va ser possible gràcies a una activitat comercial molt dinàmica. De fet, l'agricultura i la indústria catalanes proveïen part del mercat peninsular, i es van veure molt afavorides per la **liberalització del comerç colonial**.

El món científic i cultural

Un percentatge molt alt de la població del Principat no sabia ni llegir ni escriure. Durant tot el segle XVIII, l'educació, fins i tot la més elemental, va ser un luxe a l'abast de molt poca gent.

Quant a l'ensenyament superior, cal destacar que Felip V tancà totes les universitats del Principat i va atorgar a la ciutat de Cervera el privilegi de ser la seu de l'única universitat de Catalunya.

Al llarg del segle, la Universitat de Cervera, molt allunyada de la capital del Principat, va esdevenir una institució aïllada i molt tancada als corrents de renovació cultural i científica.

La innovació i la renovació dels coneixements científics i tecnològics va arribar a Catalunya de la mà d'escoles, col·legis professionals i acadèmies il·lustrades. Algunes acadèmies, com l'Acadèmia militar o el [Col·legi de Cirurgia](#) de Barcelona, estaven relacionades amb l'interès de la monarquia de millorar l'exèrcit i l'armada. D'altres, com les escoles de la Junta de Comerç, eren una iniciativa de l'aristocràcia il·lustrada i de la burgesia, i tenien com a objectiu la formació de tècnics i científics.

UNITAT 3: REVOLUCIÓ FRANCESA

(1789-1799)

Les noves idees il·lustrades i el creixement econòmic del segle XVIII conduïren a la **revolució liberal burgesa**. La **Revolució Francesa de 1789** va proporcionar els programes dels partits liberals i democràtics de la major part del món i va consolidar el concepte de **nació**.

1.1. Les causes de la Revolució

- ❑ El 1789, França es trobava en una profunda **crisi econòmica i social**. Les causes eren les següents:
- ❑ Des de 1760 hi havia males collites que van provocar **l'alça del preu** dels aliments i el descontentament popular.
- ❑ La **burgèsia** es mostrava descontenta davant de **la seva marginació política** perquè només els privilegiats podien ostentar càrrecs i gaudir de reconeixement social.
- ❑ A més, la monarquia estava sumida en una **crisi financera** profunda, provocada per les despeses elevades de l'Estat i de la cort.

1.2. El començament de la Revolució: 1789

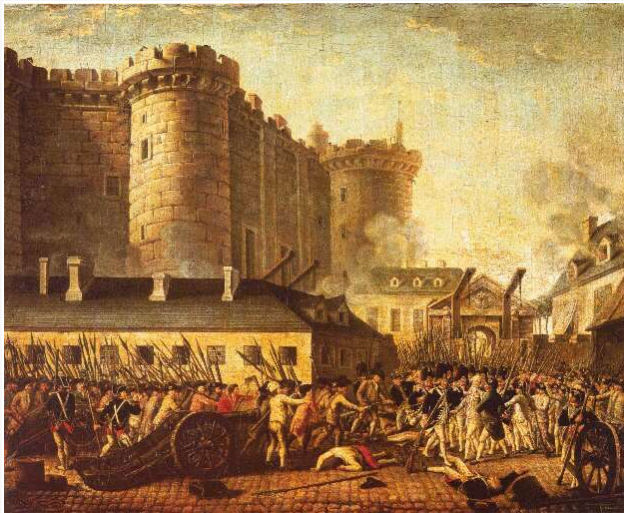
- ❑ La Revolució Francesa es va iniciar amb una revolta de l'aristocràcia. Els **privilegiats** es van negar a pagar impostos, i van exigir a Lluís XVI que convoqués els **Estats Generals**.
- ❑ Els Estats Generals es van obrir el 1789, presidits pel rei i formats pels representants de la noblesa, el clero i el Tercer Estat.
- ❑ Els representants del Tercer Estat van exigir la **dobla representació**, la deliberació conjunta i **el vot per persona**.
- ❑ Estava en joc la idea de sobirania nacional.
- ❑ Els diputats del Tercer Estat es van erigir en **Assemblea Nacional**.

El Jurament del joc de pilota. Musée du Château de Versailles

1.3. La fi de l'Antic Règim

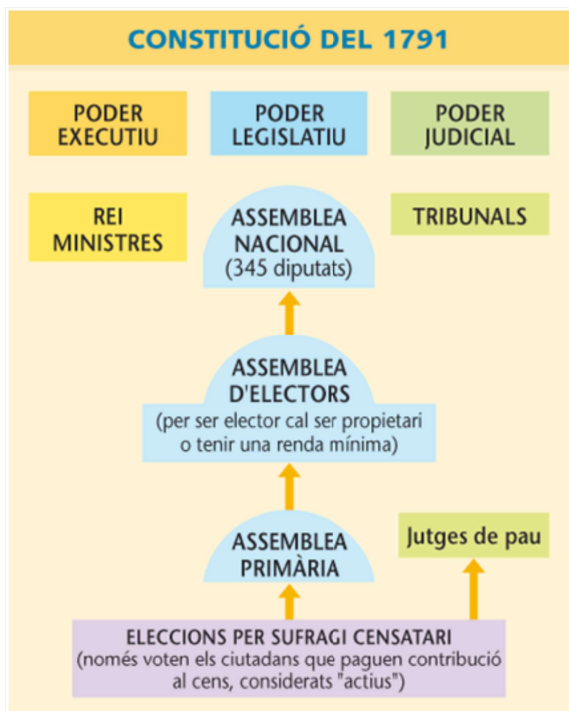
- ❑ El poble de París va donar suport al carrer als representants del Tercer Estat i van assaltar la fortalesa de **la Bastilla**, van prendre les armes i es van disposar a defensar per la força la revolució.
- ❑ La revolució també es va estendre al camp, en forma d'una **revolta antisenyorial**.
- ❑ Davant la radicalització popular, **l'Assemblea Nacional Constituent** va abolir els privilegis feudals i va promulgar la **Declaració de Drets de l'Home i del Ciutadà**.

BASTILLE

1. FASES DE LA REVOLUCIÓ

- ❑ La **monarquia constitucional (1789-1792)**. Tenia el suport de la burgesia conservadora, que aspirava a arribar a un acord amb el rei i els privilegiats per abolir l'Antic Règim.
- ❑ La **república democràtica (1792-1794)**. Va ser impulsada per la burgesia radical i els sectors populars, que volien una transformació de la societat en un sentit democràtic.
- ❑ La **república burgesa (1795-1799)**. Va suposar un retorn al poder de la burgesia conservadora, que va consagrar el predomini dels propietaris.

2. LA MONARQUIA CONSTITUCIONAL (1789-1792)

- ❑ El 1789 l'Assemblea Nacional va iniciar un procés reformista per convertir França en una **monarquia constitucional i parlamentària**.
- ❑ El 1791 es va promulgar una **Constitució**, que va exemplificar els ideals del liberalisme polític, encara que reservava al rei el dret de veto. Es va establir el sufragi indirecte i censatari.
- ❑ Es va formar una **Assemblea Legislativa**.
- ❑ Les reformes del període 1789-1791 satisfien els grups burgesos però no a la noblesa, al clero, a la monarquia ni als sectors populars.

2.1. EL FRACÀS DE LA MONARQUIA CONSTITUCIONAL

- L'oposició de la família reial a la Revolució es va manifestar arran de la seva fugida de París per unir-se a l'exèrcit austríac, que planejava envair França i **restablir l'absolutisme**.
- El monarca, desprestigiat, va ser retornat a la capital i es va evidenciar el seu rebuig al procés revolucionari.
- L'abril de 1792, **l'Assemblea Legislativa va declarar la guerra a Àustria**. Els austríacs van envair França i van arribar a París.
- La situació va originar un clima de revolta entre els **sans-culottes, que van assaltar el palau reial, van empresonar el monarca i van proclamar la república (setembre de 1792)**.

3. LA REPÚBLICA DEMOCRÀTICA (1792-1794)

- La **Convenció girondina**. La república va quedar a les mans dels girondins, que van convocar eleccions per sufragi universal masculí per a la nova Convenció Nacional.
- La **Convenció jacobina**. El juny de 1793, els jacobins van aconseguir el poder i van detenir els principals dirigents polítics girondins. Van promulgar una nova Constitució basada en la democràcia social.
- La caiguda dels jacobins. Mitjançant el **cop d'Estat de Termidor**, el juliol de 1794 van ser derrocats i executats Robespierre i altres dirigents jacobins.

4. LA REPÚBLICA BURGESA (1795-1799)

- Després del cop d'Estat, la burgesia conservadora va tornar a agafar el control de la Revolució.
- Es va elaborar **una nova Constitució (1795)** que atorgava el poder executiu a un govern col·legiat, restablia el sufragi censatari i confiava el poder legislatiu a dues cambres.
- El nou govern pretenia **tornar als principis de la Constitució de 1791**. Va perseguir els jacobins, va derogar la Constitució de 1793 i va anul·lar les mesures d'aquell període.
- El 1799, **Napoleó Bonaparte**, amb el suport de la burgesia, va protagonitzar un cop d'Estat que va acabar amb el **Directori** i va inaugurar el **Consolat** (1799-1804).

El 14 de Julio de 1789, un grupo de parisinos ingresó violentamente a la Bastilla y tomó las instalaciones militares reales. Una década de idealismo, guerra y asesinatos que terminó con el feudalismo e inició la igualdad y un nuevo orden mundial.

UNITAT 4: REVOLUCIÓ INDUSTRIAL

Els factors que van impulsar la Primera Revolució Industrial

- ◆ La Revolució industrial va ser possible gràcies a una sèrie de transformacions paral·leles: el creixement de la població, l'expansió de l'agricultura i l'aparició d'una nova mentalitat econòmica.

La revolució demogràfica de finals del segle XVIII

Fins al segle XVIII, la població europea va créixer molt lentament. Encara que la natalitat era molt elevada, la mortalitat també era molt alta com a conseqüència de les malalties infeccioses i dels períodes de fam.

A partir de la segona meitat del segle XVIII, la **natalitat es va mantenir alta**, però la **mortalitat va baixar molt**. Les epidèmies de pesta bubònica que anteriorment havien assolat Europa van començar a remetre i van aparèixer les primeres vacunes, com ara la de la verola.

Consegüentment, la població va començar a créixer ràpidament, fenomen que coneixem amb el nom de **revolució demogràfica**.

Aquest augment demogràfic va constituir un factor molt important per al progrés econòmic d'Europa. Com una reacció en cadena, el fet que hi hagués més persones va provocar que també hi hagués més demanda de productes, és a dir, es va produir un **augment del consum**. I l'augment de la demanda va estimular la innovació tecnològica.

L'expansió agrícola del segle XVIII

El primer que demanava una població en creixement era més aliments. Per això els canvis econòmics es van iniciar en el sector primari.

1. **Es van millorar les tècniques agrícoles.** El guaret es va substituir per la rotació contínua de conreus i d'aquesta manera es va evitar l'esgotament de les terres; cap al 1750 es va introduir l'arada de ferro i es va abandonar la de fusta, i a més es van perfeccionar els sistemes de regatge. Aquestes millores van permetre ampliar la superfície cultivada i introduir conreus nous més rendibles (blat de moro, patata, remolatxa sucrera...).

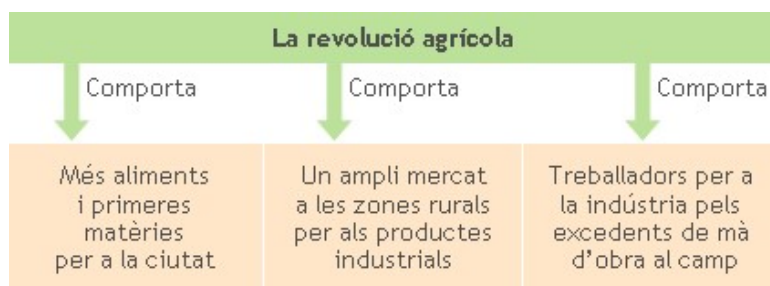
Ja avançat el segle XIX es van introduir noves [màquines](#) (segadores, trilladores...) i **adobs químics**, que van permetre que la producció agrícola continués augmentant.

2. Es va reformar la ramaderia. Part de les terres de cultiu es van dedicar a produir farratges per alimentar els animals. D'aquesta manera va augmentar el nombre de caps de bestiar i es va poder desenvolupar **l'estabulació**. La carn va deixar de ser un aliment només a l'abast dels més rics.

3. Van canviar les estructures agràries. Les revolucions liberals van comportar la supressió de les propietats senyorials o comunals explotades de manera col·lectiva i, en canvi, van fer que la terra es convertís en **propietat privada**. A més a més, l'alliberament de moltes terres va estimular les inversions i la mecanització dels processos de producció agraris.

De resultes de tots aquests processos, entre el 1700 i el 1800 la producció agrària es va incrementar considerablement: per exemple, els rendiments agrícoles van augmentar un 90%. Els agricultors van obtenir més ingressos i van poder estalviar i formar un **capital**. Alguns van decidir invertir els estalvis en altres negocis, com ara en la indústria o la borsa.

A més, els canvis en el règim de propietat de la terra i la mecanització de la producció van tenir un altre efecte. Va començar a sobrar mà d'obra al camp. I molts camperols van emigrar a les ciutats (**èxode rural**), on van començar a treballar a les noves fàbriques.

Una nova mentalitat

El canvi social i econòmic també va ser producte de la difusió de la ideologia del **liberalisme econòmic**.

El liberalisme defensava que el motor del creixement econòmic era la **iniciativa privada**. Les persones havien de ser lliures per crear la seva pròpia empresa, la peça clau del nou sistema capitalista, amb l'objectiu d'aconseguir grans beneficis. Per fer productes cada vegada millors i més barats, els empresaris havien d'introduir contínues innovacions tecnològiques.

Així, doncs, es va consolidar una nova manera de pensar i actuar, més oberta a la **inversió**, la **innovació**, el **risc empresarial** i la **recerca del benefici**. D'aquesta manera, es va desenvolupar la mentalitat empresarial capitalista.

La Primera Revolució Industrial (1780-1860)

- La industrialització va començar a la Gran Bretanya a partir de la segona meitat del segle XVIII i després es va estendre per una part d'Europa. En la primera fase de la industrialització van destacar dos sectors: la indústria tèxtil i la siderúrgica.

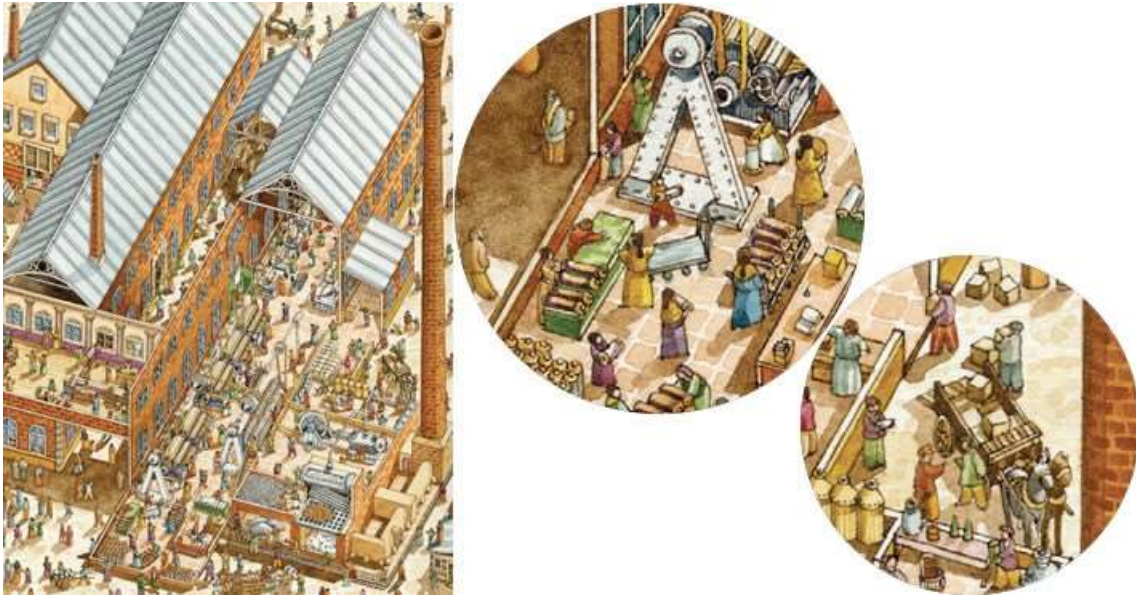
La industrialització: la fàbrica i la mecanització

Fins al segle XVIII, les manufactures s'elaboraven en petits tallers artesans que es concentraven a les ciutats.

Els artesans feien la feina manualment: no usaven màquines i només s'ajudaven amb algunes eines. Cada artesà feia les peces completes i seguia un ritme de producció condicionat pels límits del treball manual.

Des de finals del segle XVIII, les fàbriques, establiments en què els obrers utilitzaven màquines per treballar, es van començar a generalitzar. Les primeres

màquines funcionaven amb una nova font d'energia, el vapor, que es generava cremant carbó mineral. El 1769, **James Watt** va inventar la seva primera [màquina de vapor](#).

Reconstrucció d'una fàbrica tèxtil del segle XIX

L'aparició de les fàbriques va tenir dues conseqüències. D'una banda, les activitats industrials es van concentrar en determinats llocs. De l'altra, es va modificar l'organització del treball: cada obrer estava especialitzat en una única tasca del procés productiu (**divisió del treball**), estava sotmès a un reglament sever i havia de treballar al ritme que li imposava la màquina durant unes jornades laborals que eren esgotadores, d'entre 12 i 16 hores.

La mecanització i la divisió del treball van fer **augmentar la productivitat**, és a dir, en el mateix període de temps un obrer era capaç d'elaborar més peces que un artesà. Per això es van abaratir els costos de fabricació i **els preus dels productes industrials van disminuir**. Així, els productes industrials van poder arribar a un nombre més gran de consumidors.

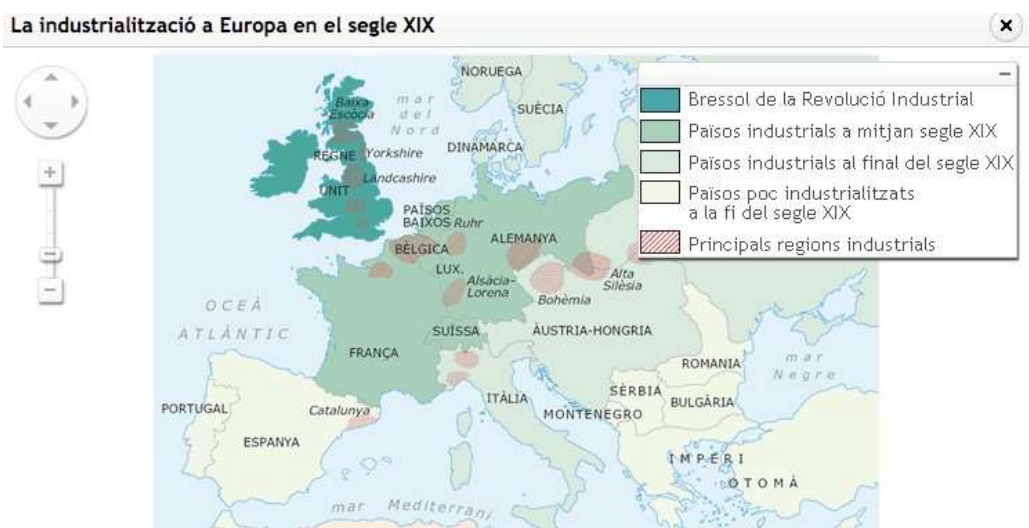
La Gran Bretanya, centre de la primera industrialització

La industrialització es va iniciar a la Gran Bretanya a partir de la segona meitat del segle XVIII gràcies a les condicions favorables per al creixement econòmic que es donaven al país.

Distribució de la indústria britànica en el segle XIX

- En primer lloc, tenia **prou mà d'obra** i un **ampli mercat** per als seus productes, perquè posseïa moltes colònies a ultramar i a més la població britànica era la que havia crescut més al llarg del segle XVIII.
- A més, disposava de matèries primeres, i abundant **carbó mineral**, la font d'energia que es va utilitzar per fer funcionar les primeres màquines.
- Igualment, la nova **mentalitat liberal** estava molt estesa a tot el país i era la base de les lleis que elaborava el Parlament.

Entre el 1820 i el 1840, les innovacions de la Revolució Industrial es van estendre per Europa. França, Alemanya i Bèlgica van ser els primers països del continent europeu que van seguir-ne els passos. A la resta d'estats d'Europa, la industrialització només es va desenvolupar en determinades regions i en determinats sectors de producció (per exemple, la indústria tèxtil a Catalunya).

Els sectors punta: el tèxtil i la siderúrgia

La **indústria tèxtil cotonera** va ser la que va integrar les innovacions tècniques amb més rapidesa. El cotó arribava a la Gran Bretanya des de les colònies a preus baixos. L'any 1800, unes 350.000 persones treballaven filant i teixint peces de cotó amb **filadores** i **telers mecànics**. Aviat els productes tèxtils britànics, barats

i de bona qualitat, van inundar els mercats mundials.

La **indústria siderúrgica** va assolir un gran desenvolupament a mitjan segle XIX. La substitució del carbó vegetal pel **carbó mineral** (coc) va impulsar la construcció **d'alts forns** molt moderns en què es produïa gran quantitat de **ferro refinat**. Entre el 1720 i el 1850, la producció de ferro es va multiplicar per cent. La demanda de ferro era molt elevada perquè aquest material s'utilitzava per elaborar les màquines i les eines, i a més va començar a utilitzar-se per construir la xarxa de ferrocarril.

La revolució dels transports

- La producció industrial va créixer a una velocitat vertiginosa, però els antics mitjans de transport (carruatges, vaixells de vela...) eren molt lents o tenien poca capacitat de càrrega. Es necessitaven nous transports per millorar el comerç i assegurar el proveïment de les fàbriques i la distribució de les mercaderies. En el segle XIX, la situació va canviar: es van construir vaixells de vapor i ferrocarrils.

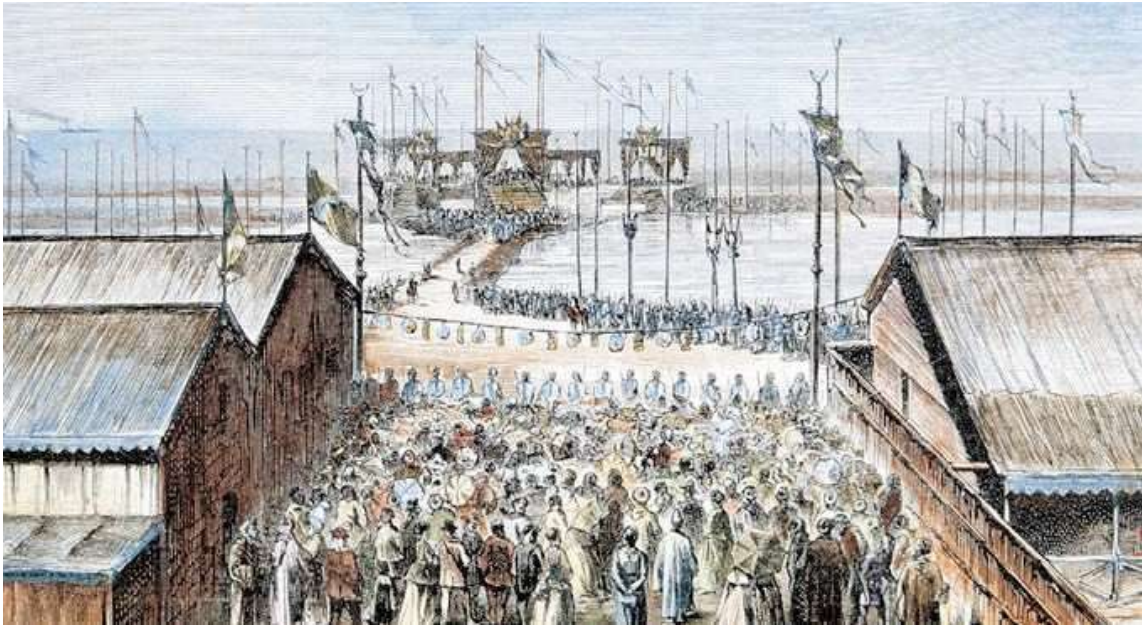
L'esplendor de la navegació

Les primeres innovacions en el transport es van produir en la navegació.

El 1807, el nord-americà **Fulton** va impulsar la primera línia comercial amb **vaixells propulsats per motor de vapor**, però els clípers –grans velers molt segurs– van continuar sent els més utilitzats.

- Entre el 1830 i el 1880, els vaixells de vapor van incorporar **bucs de ferro**, en lloc dels tradicionals de fusta, i van començar a fer servir **hèlixs** per a la propulsió. A partir d'aleshores la navegació a vapor es va fer molt segura, més regular i bastant ràpida, i va desbancar els antics velers.
- Les flotes van començar a especialitzar-se i cap al 1870 va arribar a les costes americanes el primer vaixell amb **cambres frigorífiques**. D'aquesta manera va ser possible transportar materials peribles a grans distàncies.

La construcció d'infraestructures, el **canal de Suez** (1869), entre el mar Mediterrani i el mar Roig, van permetre reduir la distància de navegació marítima entre Europa i l'Índia. Gràcies a aquest canal es va escurçar un 40% la travessia entre Londres i Bombai.

Inauguració del canal de Suez

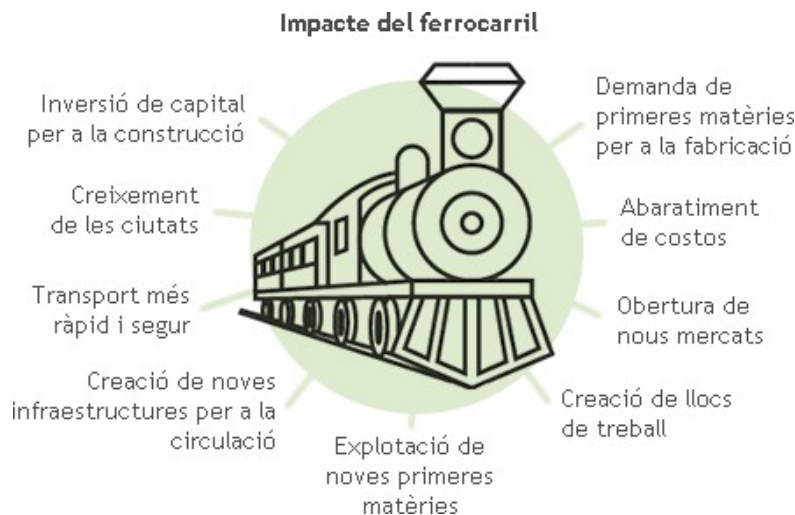
L'era del ferrocarril

Malgrat que a finals del segle XVIII, a la Gran Bretanya ja s'havien millorat les carreteres i moltes es van pavimentar, el transport terrestre era lent i insegur. Aquesta situació va canviar amb la invenció del **ferrocarril**.

El ferrocarril era el resultat de combinar dos dels avenços més importants de la Revolució Industrial: la màquina de vapor, que s'usava per a la propulsió de la locomotora, i el ferro, que era la primera matèria utilitzada en la construcció del tren i els rails sobre els quals circulava.

El 1814 l'anglès **Stephenson** va construir la primera **locomotora de vapor** (*Blucher*), que es va utilitzar per transportar carregaments entre les mines de carbó. Va ser perfeccionada i, pocs anys després, el 1825, es va inaugurar la primera línia de ferrocarril de càrrega a Anglaterra. El 1830 es va inaugurar la primera via fèrria per al transport de passatgers, entre Liverpool i Manchester.

Els avenços tècnics van fer del ferrocarril un mitjà de transport cada vegada més ràpid, segur i barat, que estimulava el creixement econòmic per on passava.

Conseqüències de la revolució dels transports

Els nous transports, cada vegada més ràpids, més segurs i amb més capacitat de càrrega, van tenir un impacte econòmic i social molt gran.

Es va produir un **fort creixement del comerç**, perquè es van reduir els temps de travessia i els costos de transport.

- **L'economia mundial es va especialitzar.** Els països industrialitzats obtenien primeres matèries a les colònies, les importaven a la metròpoli i elaboraven productes manufacturats, que després exportaven a les colònies i altres països.
- ***Els nous transports també van permetre diversificar la dieta de la població, perquè es van poder transportar aliments peribles, i van facilitar l'emigració a altres països i continents, perquè es van abaratir els preus dels passatges.***

La Segona Revolució Industrial: neix la gran indústria

1) A partir del 1870, es van produir noves transformacions en l'economia mundial, que es coneixen com a Segona Revolució Industrial. Es van desenvolupar noves indústries, van sorgir altres potències industrials, va aparèixer la gran empresa i es va modificar la forma de producció.

Noves indústries i noves potències industrials

A partir del 1870, es van assajar noves fonts d'energia que, a poc a poc, van anar substituint el carbó: **l'electricitat i el petroli**. Aquestes energies no es van utilitzar massivament fins al segle XX.

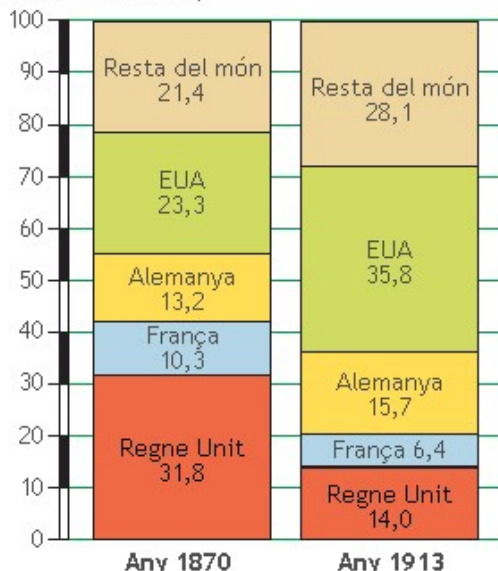
La indústria tèxtil va perdre el paper de lideratge, que va ser ocupat pel sector siderúrgic, la indústria elèctrica i la indústria química.

- En el **sector siderúrgic** es va desencadenar un gran progrés amb la invenció del **forja Bessemer**, capaç de produir grans quantitats d'acer a preu baix. L'acer es va usar en la indústria d'armament i naval, així com en l'arquitectura (gratacels) i l'enginyeria (ponts).
- La producció i distribució de l'electricitat va donar lloc a la **indústria elèctrica**. L'electricitat es va aplicar a la indústria per moure les màquines i va possibilitar el desenvolupament de nous mitjans de transport (ferrocarril elèctric, metro i tramvia) i de comunicació (telèfon i ràdio). Paral·lelament, l'aparició de l'enllumenat elèctric va revolucionar la vida quotidiana.
- *La indústria química va utilitzar diverses primeres matèries (petroli, cautxú...) per fabricar nous productes: articles farmacèutics i sintètics (goma, tints i colorants artificials), dinamita, cel·luloide...*

També es va produir un canvi transcendental en els transports. El petroli, degudament tractat, es va utilitzar com a combustible en dos nous mitjans de transport: l'**automòbil**, que es va inventar el 1885, i l'**avió** (primer vol el 1903).

Tots aquests canvis van tenir efectes sobre les potències industrials. La indústria britànica, lligada al vapor i al carbó, es va adaptar amb dificultat a les novetats i per això la **Gran Bretanya va anar perdent la supremacia industrial**.

Les modernes indústries es van desenvolupar sobretot en dos països: els Estats Units i Al(% del total mundial)

El repartiment de la producció industrial mundial

El naixement de la gran empresa i la banca moderna

Al principi de la Revolució Industrial, la major part de les

empreses eren petites i pertanyien a una sola persona o família. A mesura que la industrialització va

avançar al llarg del segle XIX, les fàbriques van anar creixent i l'empresa familiar va començar a tenir dificultats per comprar noves màquines i contractar més obrers amb els beneficis que obtenia.

Per això es van crear les **societats anònimes**. En aquestes societats el capital que requereix una empresa es fracciona en unes quantes parts o **accions**. Diverses persones compren paquets d'aquestes accions, i d'aquesta manera es converteixen en **socis** de l'empresa. Les accions es venen i es compren a les **borses**.

Els **bancs** es van convertir en un element clau de l'economia. Concedien diners a les empreses (préstecs) i es van convertir en els intermediaris entre els particulars i les empreses: els clients guardaven els seus estalvis al banc i aquest els invertia en la indústria i altres negocis.

Nous sistemes de producció

Per tal d'augmentar la producció, a finals del segle XIX es van posar en pràctica nous sistemes de produir.

- L'enginyer Taylor va crear el sistema anomenat **taylorisme**. Va dividir les operacions de producció en feines petites, la durada de les quals es cronometrava amb exactitud. Cada obrer s'especialitzava en una tasca i rebia un salari proporcional a la feina que havia fet.
- L'empresari Henry Ford va difondre la **producció en sèrie (fordisme)**. Els productes passaven d'un operari a l'altre a través d'una **cadena de muntatge**; d'aquesta manera s'evitaven els temps morts entre unes feines i les altres i va augmentar el nombre de productes que elaborava cada operari. Com a conseqüència d'això, els preus es van reduir i més gent va poder consumir els productes industrials.

○
Cadena de muntatge en una fàbrica de Ford l'any 1913

També es va produir un **procés de concentració empresarial**. La necessitat d'inversions cada cop més grans i el desig de controlar els mercats va fer que es *produïssin fusions i acords entre empreses*. Van sorgir diverses formes de concentració: el càrtel, el trust i el hòlding.

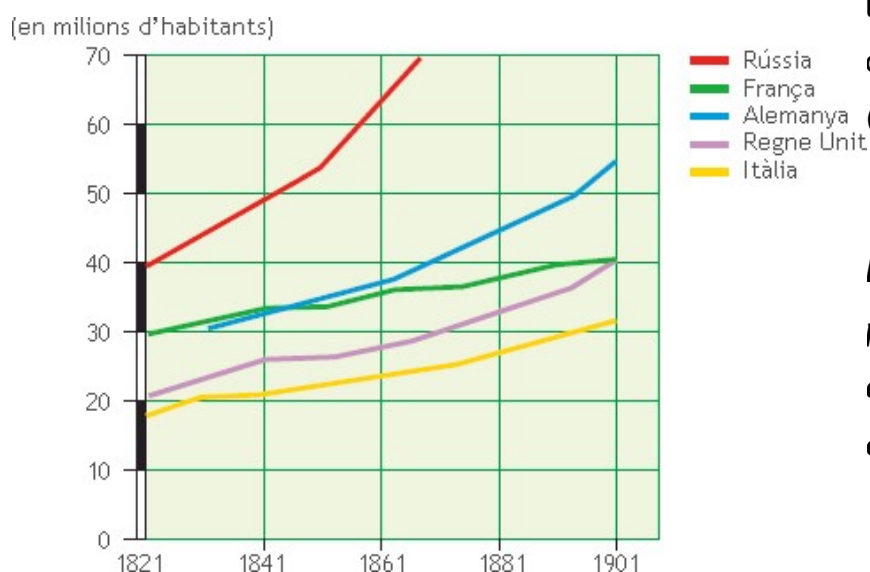
Els efectes de la industrialització en la població i les ciutats

La Revolució Industrial també va ser un procés de canvi social. Al llarg del segle XIX es va accelerar el creixement de la població i es van produir grans migracions a les ciutats, a les colònies d'ultramar i al continent americà.

L'accelerat creixement demogràfic del segle XIX

L'augment de població durant la segona meitat del segle XVIII es va intensificar en el segle XIX a un ritme que no tenia precedents: **el 1900 a Europa hi vivien més de 400 milions de persones**; va ser l'època en què la població europea va tenir el

pes més gran de tota la seva història en el conjunt mundial (24,7% del total).

L'evolució de la població en diversos països europeus

Les causes d'aquest creixement demogràfic van ser dues:

- El **descens brusc de la mortalitat**, motivat per nous avenços mèdics i les contínues millores en la higiene i l'alimentació. Per exemple, es van millorar els serveis de clavegueram, recollida d'escombraries i proveïment d'aigua potable, es van multiplicar els hospitals... Aquests progressos van allargar l'esperança de vida a l'Europa occidental, que va passar de 35 a 50 anys entre el 1800 i el 1900. Alhora, es va reduir la taxa de mortalitat infantil.

- La segona causa va ser **l'increment de la fecunditat**. La millora de les expectatives econòmiques va fer que les parelles es casessin més joves (amb menys de 25 anys) i això els va permetre tenir més fills.

Malgrat tot, en alguns països com ara França es va començar a practicar un cert control de la natalitat.

Les migracions a les ciutats

La mecanització de les tasques agrícoles i la concentració de la producció industrial a les ciutats van afavorir l'emigració del camp a la ciutat. Per això, en el segle XIX es va produir un **intens procés d'urbanització** a Europa: el 1800 només un 10% dels europeus vivia en [ciutats](#), però a finals del segle XIX ja ho feia un 40% de la població.

La mida de les ciutats no va parar de créixer. El 1800 no hi havia cap ciutat al món que superés el milió d'habitants i a Europa només n'hi havia 23 de més de 100.000 habitants. En acabar el segle, ja n'hi havia 12 que superaven el milió i a Europa n'hi havia 135 amb més de 100.000 habitants.

Moltes ciutats van prosperar al voltant de les fàbriques, com per exemple Manchester i Liverpool a la Gran Bretanya. El desenvolupament d'altres urbs va estar més relacionat amb el comerç, com ara Marsella, a França.

La migració dels camperols va ser ràpida i sense planificar i per això les ciutats van créixer de manera desordenada. Els més pobres s'amuntegaven en habitatges de baixa qualitat al centre i al costat de les fàbriques, sense serveis públics (aigua, llum, transport...) i amb l'aire contaminat.

En la segona meitat del segle XIX es van planificar nous barris, amb cases de bona qualitat, carrers ordenats i tot tipus de serveis, barris que anomenem eixamples. Hi vivien les classes mitjanes i la burgesia.

Les migracions d'europaus a altres continents

Entre el 1800 i el 1924, 60 milions d'europaus van emigrar a altres continents. Els nous mitjans de transport i l'abaratiment dels passatges van afavorir les migracions.

Aquestes **migracions transoceàniques** es van produir per onades: fins al 1870 els que van emigrar més van ser els britànics, sobretot els irlandesos, i els escandinaus; posteriorment, els van succeir els centreeuropeus; a finals de segle, els grups que van emigrar més van ser els italians, els espanyols, els grecs i els turcs.

*La majoria dels emigrants europaus es van dirigir a **Amèrica**, especialment al Canadà, el Brasil, l'Argentina i, sobretot, els Estats Units, que va rebre gairebé el 60% dels emigrants. Austràlia i Nova Zelanda també van ser destinacions importants.*

L'aparició d'una societat de classes. Les classes altes

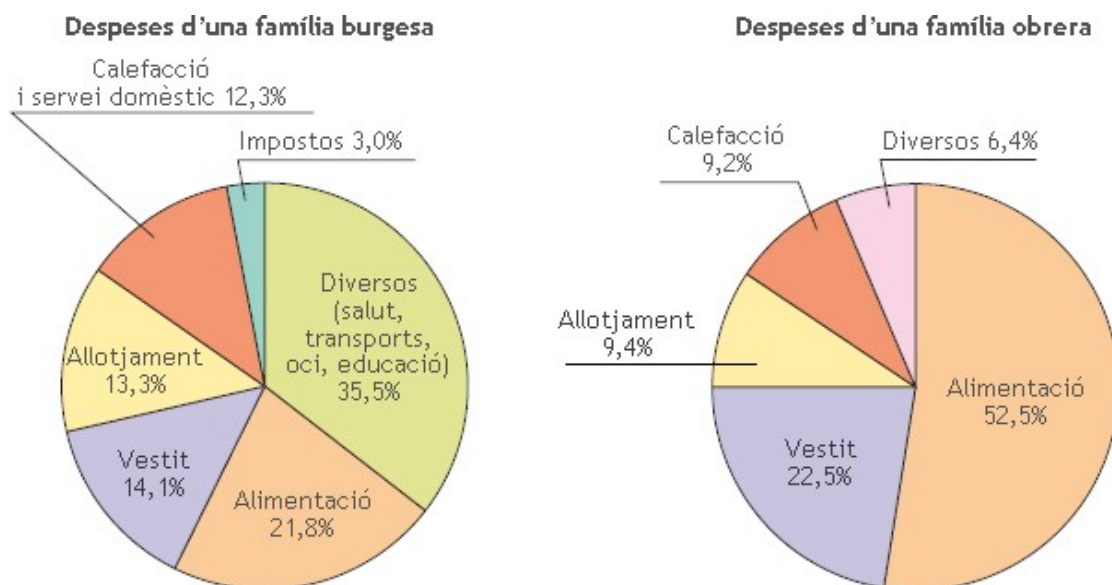
- La societat industrial es dividia en classes, grups que es distingien per la seva posició econòmica. La burgesia es va convertir en la classe predominant quan l'aristocràcia va perdre la major part dels seus privilegis.

Igualtat jurídica, desigualtat social

La Revolució francesa va suprimir els privilegis de la noblesa i el clergat i la Restauració monàrquica no els va restablir. La nova societat liberal es va basar en la **igualtat jurídica**: des d'aleshores tots els homes serien jutjats per les mateixes lleis i tribunals i teòricament podrien accedir als càrrecs públics segons els seus **mèrits** i no per l'origen familiar.

No obstant això, la societat va continuar sent desigual. D'una banda, les dones continuaven subordinades als homes (pares o marits) i no tenien reconeguts els seus drets individuals. D'altra banda, hi havia una gran diferència econòmica entre els qui tenien propietats i els qui no en tenien.

En desaparèixer els estaments, la població va quedar dividida en **classes socials**. Les classes socials es diferenciaven segons la riquesa i no pels privilegis, tal com passava a l'Antic Règim. A grans trets, es pot distingir entre la classe alta, la classe mitjana i la classe baixa.

Nivells de vida

El declivi de l'aristocràcia

L'**aristocràcia** europea va perdre gran part de la preeminència social que havia tingut quan es van eliminar els drets feudals que tenien sobre els camperols, quan va començar a pagar impostos i quan va haver de vendre terres per mantenir el seu nivell de vida. La majoria dels aristòcrates no tenien esperit empresarial i no van saber invertir en els nous negocis que s'estaven desenvolupant.

No obstant això, fins ben entrat el segle XX, els aristòcrates van continuar ocupant els llocs més **prestigiosos de la política, la justícia, l'exèrcit i la diplomàcia**, i la seva manera de viure va ser el **model social** que els burgesos intentaven imitar.

En alguns casos, els fills dels aristòcrates empobrits es van casar amb els dels burgesos adinerats per mantenir la seva forma de vida i patrimoni. D'altra banda, molts burgesos van aconseguir títols nobiliaris.

L'auge de la burgesia

La burgesia, classe social emergent gràcies a les revolucions liberals i al dinamisme que la caracteritzava, englobava **grups molt diversos**: els empresaris (industrials, homes de negocis, banquers), els rendistes, que vivien dels interessos de les seves fortunes; els alts funcionaris i militars, i alguns professionals liberals (advocats, notaris, metges...).

Els burgesos vivien a les ciutats, als nous barris de l'eixample i en les cases bones del centre.

Els seus valors van arribar a ser els predominants: culte al treball, la «febre de saber», l'estalvi i la sobrietat com a mitjans per assolir la prosperitat, i l'exaltació de la família i la llar. Defensaven la iniciativa i el benefici individuals com a única garantia per aconseguir el benestar econòmic i social.

d) La situació de les classes mitjanes i baixes

1) Una de les novetats del segle XIX va ser la consolidació de la petita burgesia (classe mitjana) i l'aparició dels obrers industrials. No obstant això, el camperolat continuava sent el grup social més nombrós.

La difusió de les classes mitjanes

A finals del segle XIX, l'evolució econòmica i social dels països més industrialitzats va originar l'aparició d'una àmplia **classe mitjana o petita burgesia**. Tenia una posició econòmica i un nivell educatiu superiors als de les classes baixes, però inferiors als de l'alta burgesia i l'aristocràcia. Les classes mitjanes van anar creixent al llarg dels segles XIX i XX, sobretot a les ciutats.

La classe mitjana va sorgir com un grup heterogeni: artesans que treballaven en tallers, petits comerciants, càrrecs intermedis de l'administració i l'exèrcit, propietaris rurals, professors...

Estalviaven per fer-se un patrimoni, invertien en l'educació dels fills perquè gaudissin d'un futur millor i poguessin ascendir socialment i acostumaven a tenir opinions polítiques moderades.

La classe obrera

Els obrers industrials eren els que treballaven a les fàbriques a canvi d'un salari. Cobraven salaris reduïts, sobretot les [dones](#) i els nens, que amb prou feines els permetien sobreviure; feien llargues jornades laborals que acostumaven a superar, de llarg, les 12 hores; normalment treballaven en ambients poc saludables i no tenien seguretat social en cas de malaltia, accident, atur o jubilació. Mostrar [imatge](#)

A causa dels ingressos mínims que tenien, els obrers vivien al dia: les despeses quotidianes s'emportaven tot el salari i la seva capacitat d'estalviar era pràcticament nul·la.

La falta de diners dificultava la instrucció dels fills, perquè el salari que aportaven els infants era necessari per mantenir la família; això bloquejava tota possibilitat de millora social.

Drets humans. La pobresa i la durada de la vida		
A l'edat de	En sobreviuen de cada mil	
5 anys	943 rics	655 pobres
10	938	594
15	911	584
20	886	566
25	852	553
30	796	527
35	753	486
40	693	446
45	624	396
50	557	338
55	464	283
60	398	226
65	318	172
70	235	117
75	139	65
80	57	21
85	29	9
90	15	4
95	1	0

Els metges higienistes del segle XIX van demostrar que la mortalitat era més gran entre els pobres que entre els rics. El professor Casper va fer els càlculs següents comparant 1.000 persones riques i 1.000 persones pobres de Berlín nascudes en una mateixa època.

Drets humans. La pobresa i la durada de la vidaEls camperols

Malgrat la industrialització, la majoria de la població europea continuava treballant al camp. Hi havia, però, grans diferències entre regions:

1. Al nord i a l'oest d'Europa la majoria dels camperols eren petits propietaris; podien pertànyer a les classes mitjanes i incorporaven màquines i noves tècniques de conreu.

2. Al sud d'Europa, la situació depenia de cada país, però a les regions meridionals d'aquests, el nombre de jornalers era molt alt. Aquests camperols sense terra cobraven un sou o jornal escàs i tenien una vida miserable.
3. Al centre i a l'est d'Europa, els camperols patien la pitjor situació i molts van continuar sent serfs fins a principis del segle XX.

El nombre de camperols va anar descendint progressivament al llarg del segle XIX perquè molts van emigrar a les ciutats per buscar-hi feina.

L'aparició del moviment obrer

- La concentració de milers d'obriers en fàbriques va afavorir que prenguessin consciència de les dures condicions laborals que tenien i que intentessin millorar-les mitjançant accions col·lectives. Dues ideologies noves, el socialisme i l'anarquisme, van denunciar l'explotació dels obrers i van plantejar la necessitat d'una revolució per canviar la societat.

Els inicis del moviment obrer

Es coneix amb el nom de **moviment obrer** el conjunt d'iniciatives col·lectives dutes a terme pels obrers industrials amb l'objectiu de millorar les seves condicions laborals.

Al principi, alguns treballadors van protestar contra les seves males condicions de vida i treball destruint màquines, perquè les consideraven culpables de la situació en què estaven. Aquest moviment rep el nom de **ludisme**.

En aquesta primera època els obrers tenien prohibit formar associacions per defensar els seus interessos. El **dret d'associació** es va reconèixer per primera vegada a la Gran Bretanya (1824) i després a la resta dels països europeus al llarg del segle XIX. A partir d'aquell moment van començar a sorgir associacions obreres, els **sindicats**.

El principal instrument de pressió dels treballadors era la **vaga**. Generalment, demanaven la millora de les condicions laborals: reducció de la jornada de treball, supressió del treball infantil, augment del salari, millora de les condicions sanitàries a les fàbriques i creació d'assegurances d'atur, malaltia i vellesa. També demanaven el **sufragi universal**, perquè en aquell moment el sufragi era censatari.

Les ideologies: marxisme i anarquisme

El marxisme i l'anarquisme van donar un impuls nou al moviment obrer a partir dels anys seixanta.

- El marxisme és la teoria socialista més influent. Deu el nom a **Karl Marx**, que va disposar de la col·laboració de **Friedrich Engels**.

La teoria marxista afirmava que en les societats industrials hi ha una **lluita de classes** entre la burgesia, propietària de les fàbriques i altres mitjans de producció, i els obrers o proletariat.

Marx proposava que els obrers fessin una **revolució** per destruir el capitalisme i donar el poder als treballadors. Després d'una fase de **dictadura del proletariat**, en què l'estat dominaria i regularitzaria la societat, s'establiria la **societat comunista**, sense classes socials ni propietat privada, i l'estat desapareixeria.

Marx va defensar la intervenció de les organitzacions i partits obrers en la lluita política. Això va originar la fundació de **partits socialistes**, que es van anar creant a partir del 1875.

- Els anarquistes **s'oposaven a l'estat** i aspiraven a substituir-lo per l'associació voluntària entre les persones. També rebutjaven la política, els partits polítics i la participació en les eleccions.

Entre els anarquistes de mitjan segle XIX van destacar el francès **Proudhon** i els russos **Bakunin** i **Kropotkin**.

Les Internacionals obreres

Davant la mala situació dels treballadors, diferents organitzacions obreres van intentar lluitar plegades i el 1864 van crear la primera Associació Internacional de Treballadors (AIT), que va desaparèixer pocs anys després pels desacords entre socialistes i anarquistes.

Alguns dirigents socialistes van fundar el 1889 la **Internacional Socialista (II Internacional)** per coordinar els programes i les actuacions de les organitzacions obreres d'ideologia marxista. Aquesta organització va crear alguns dels símbols d'identitat del moviment obrer: la festa del **Primer de Maig** i l'**himne de la Internacional**.

Progressivament, i no sense dificultats, el moviment obrer va aconseguir millores socials. Els governs van elaborar **lleis laborals**: es va prohibir el treball infantil, es

van concedir els primers permisos de maternitat, es va imposar a l'empresari l'obligació de pagar assegurances d'accidents i, després de molts anys de lluita obrera, la jornada laboral es va reduir a 8 hores.

UNITAT 5: LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL

Tensions i conflictes (1914-1939)

L'origen de la Primera Guerra Mundial

La pau armada (1890-1914)

Després de la seva unificació, Alemanya es va convertir en la potència rectora de la política internacional, gràcies a la política del canceller **Bismarck**. Bismarck va idear un **sistema d'aliances** entre Alemanya, Àustria i Rússia, al qual també es va associar Itàlia, que pretenia aconseguir dos objectius:

- L'aïllament de França, ja que la pèrdua d'Alsàcia i Lorena després de la guerra del 1870 havia alimentat el desig de revenja dels alemanys i convertia França en un adversari potencial.
- El manteniment de l'**equilibri als Balcans**: Bismarck sabia que Àustria i Rússia tenien interessos contraposats als Balcans i que aquestes tensions podrien ser l'origen d'un conflicte europeu.

La mort de l'emperador alemany Guillem I va portar al tron **Guillem II**, partidari d'una política més agressiva a Europa i d'expansió imperialista, la qual cosa va provocar la destitució de Bismarck (1890).

Es va iniciar, així, un nou període en les relacions internacionals, anomenat **pau armada** (1890-1914) que es caracteritzà pel següent:

- Les potències europees es van agrupar en **dos blocs militars** enfrontats. Alemanya, Àustria i Itàlia van firmar la **Triple Aliança**. D'altra banda, l'agressiva política exterior de Guillem II va portar França, Rússia i el Regne Unit a formar la **Triple Entesa** (1907). Rússia va abandonar l'aliança amb Alemanya a causa dels problemes als Balcans.

- La por mútua va portar a una intensa [cursa d'armaments](#).

En aquest ambient de desconfiança i tensió, qualsevol enfrontament podia donar origen a una conflicte a gran escala.

Els blocs a Europa el 1914

Imperis centrals el 1914	Bloqueig naval a Alemanya (1916)
Països alineats amb els imperis centrals durant la guerra	Zona de guerra submarina
Triple Entesa el 1914	Batalles principals
Països alineats amb la Triple Entesa durant la guerra	Línia de la pau de Brest-Litovsk
Línies del front	Cos expedicionari dels Estats Units (1917)
Territoris conquerits pels imperis centrals	Ofensives victorioses dels aliats (1918)

Els enfrontame

El conflicte d'**interessos colonials** entre les antigues i les noves potències va ser una font contínua de problemes, ja que les noves potències volien disposar de colònies per obtenir primeres matèries i mercats on vendre.

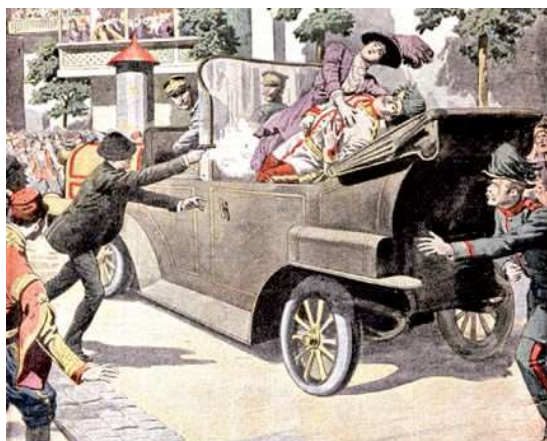
Les reclamacions colonials es van plasmar en les **dues crisis del Marroc** (1905 i 1911). Alemanya va intentar que França no creés un protectorat al Marroc, però a

la Conferència d'Algesires (1906) es va declarar el Marroc sota protecció francesa i espanyola. El 1911, però, Alemanya va acusar França de no respectar els acords d'Algesires i —a canvi del reconeixement del protectorat francès— va aconseguir la cessió d'una part del Congo.

Altres enfrontaments greus es van produir als Balcans, amb les **crisis balcàniques**. L'Imperi otomà s'estava esfondrant, i Àustria i Rússia pretenien aprofitar-se de la situació. Rússia donava suport als estats eslaus (Sèrbia i Bulgària) i intentava impedir que caiguessin sota poder austriac. Per la seva banda, Àustria buscava expandir-se a la costa del mar Adriàtic. Entre el 1908 i el 1913 es van produir tres crisis molt greus a la zona.

La crisi de l'estiu del 1914

El 28 de juny de 1914, l'hereu de l'Imperi austrohongarès, l'arxiduc Francesc Ferran i la seva esposa, van fer una visita oficial a Sarajevo per demostrar la sobirania austriaca a Bòsnia. Tots dos van morir en un atemptat comès per un terrorista serbi.

L'assassinat de Francesc Ferran a Sarajevo

Aquest fet va ser aprofitat per Àustria per neutralitzar Sèrbia i els nacionalismes que hi havia dins l'Imperi. El 23 de juliol va plantejar un **ultimàtum** a Sèrbia, amenaçant-la amb la [guerra](#) si no permetia que s'investigués l'assassinat de l'arxiduc.

Però Sèrbia, que tenia el suport de Rússia, va rebutjar l'ultimàtum el 25 de juliol. El 28 de juliol Àustria va declarar la guerra a Sèrbia.

Rússia va començar la mobilització contra Àustria i Alemanya, i Alemanya li va exigir que aturés les operacions. En no rebre cap resposta, Alemanya va declarar la guerra a Rússia, i després a França. Els alemanys creien que França donaria suport a Rússia, i van decidir atacar-la ràpidament.

Ja només faltava veure què faria el Regne Unit, la posició del qual ni tan sols França sabia quina era. Però el pla alemany, que tenia com a primer pas la invasió de Bèlgica, i l'amenaça de la flota van decidir els britànics a actuar, i el Regne Unit va declarar la guerra a Alemanya.

Itàlia no va donar suport a Àustria ni a Alemanya, i es va trencar la Triple Aliança.

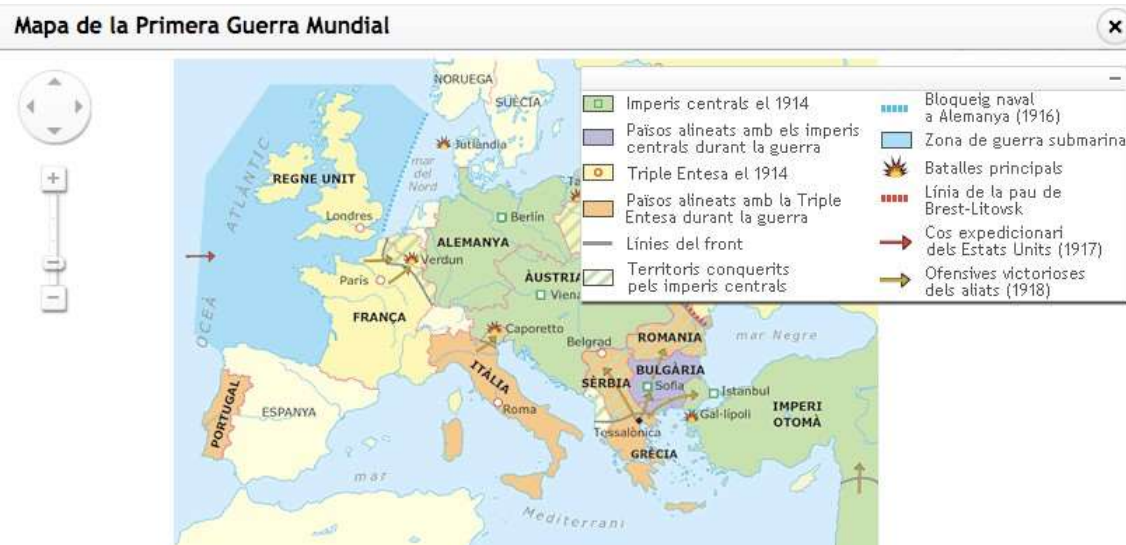
El desenvolupament de la Primera Guerra Mundial (1914-1918)

Els països bel·ligerants i les fases del conflicte

La guerra es va convertir en mundial perquè va enfrontar les principals potències i els seus respectius imperis i perquè més països es van anar sumant al conflicte. Els imperis centrals van rebre el suport de Turquia i Bulgària. La Triple Entesa va rebre el suport d'Itàlia —que va abandonar la Triple Aliança—, Romania, Grècia i els Estats Units. També hi van intervenir altres estats d'Amèrica i Àsia (com ara la Xina i el Japó), tot i que va ser una participació no gaire activa.

La Primera Guerra Mundial es va desenvolupar entre el 1914 i el 1918, i s'hi poden distingir [quatre fases](#).

La guerra de moviments (agost de 1914)

El pla alemany pretenia aconseguir una ràpida victòria sobre França per tot seguit girar-se contra Rússia. L'estat major alemany havia desenvolupat el *pla Schlieffen*, que consistia a fer un atac sorpresa a gran escala sobre França travessant Bèlgica. Però els alemanys van ser aturats a la **batalla del Marne** (setembre de 1914), a pocs quilòmetres de París.

Rússia, atenent les peticions de França, va llançar una precipitada ofensiva

sobre Alemanya. Els russos van ser derrotats a **Tannenberg** i als **llacs Masurians** (setembre de 1914), però van aconseguir forçar els alemanys a desviar tropes cap a l'est, cosa que va salvar París.

Soldats francesos a les trinxeres

La guerra de posicions (1914-1917)

El fracàs de l'ofensiva alemanya va provocar la consolidació dels fronts, per la qual cosa l'objectiu era defensar les posicions que s'havien aconseguit. Llavors es van imposar les tàctiques defensives, amb trinxeres i nius de metralladores. Per trencar l'estabilitat de les línies, els

exèrcits van optar per tàctiques de desgast i atacs massius posteriors.

Els alemanys van intentar trencar els fronts a la batalla de **Verdun** (febrer de 1916), i els britànics a la batalla del **Somme** (juliol de 1916), però totes dues van tenir resultats militars molt pobres, a costa de grans pèrdues de vides humanes (centenars de milers de morts).

Davant de l'estabilitat dels fronts principals, els aliats van intentar trencar l'equilibri atacant zones secundàries.

- En el **Mediterrani**, els britànics van intentar prendre el Bòsfor i els Dardanels per aïllar Turquia, però van fracassar a **Gal·lípoli** (1915).
- **Les colònies alemanyes** de l'Àfrica van ser conquerides pels britànics –excepte Tanganyika– i les de l'Àsia, pel Japó.

- A l'**Orient Mitjà** els aliats van ocupar les possessions otomanes de Palestina, Síria, Aràbia i l'Iraq, amb l'ajuda dels nacionalistes àrabs.

Paral·lelament, va tenir lloc el conflicte naval. La flota britànica va bloquejar Alemanya, que va utilitzar la **guerra submarina** per alleugerir el bloqueig.

La crisi del 1917

El 1917 es va produir un canvi en la situació militar per dos motius:

La Revolució Russa. A Rússia es va produir una revolució, que va destronar el tsar i va imposar un govern comunista. Al desembre de 1917 els russos van signar l'armistici de Brest-Litovsk i al març de 1918 el tractat de pau del mateix nom, pel qual Rússia va abandonar la guerra i va cedir una gran quantitat de territori a Alemanya.

L'entrada dels Estats Units en guerra. Els Estats Units s'havien declarat neutrals, però a la pràctica venien subministraments als aliats. Els alemanys van intentar evitar-ho amb l'acció de submarins, però després de l'enfonsament de vaixells com el *Lusitania* (1915) i el *Sussex* (1916), els Estats Units van entrar en guerra i van aportar al bloc aliat més d'un milió de soldats i la seva potent indústria.

L'ofensiva del 1918 i el final de la guerra

La retirada russa va permetre a Alemanya organitzar una gran ofensiva, però l'arribada dels nord-americans la va fer fracassar.

La resposta va ser una contraofensiva aliada (segona batalla del Marne). L'esgotament després d'anys de guerra, la manca d'homes i la insuficiència dels subministraments van posar de manifest la feblesa d'Alemanya i dels seus aliats.

Els imperis centrals no van poder resistir i es van rendir: primer Turquia, després Àustria i finalment Alemanya, on l'emperador Guillem II va abdicar. Al novembre de 1918 la guerra s'havia acabat.

Un conflicte diferent

La Primera Guerra Mundial va ser un conflicte internacional amb un elevadíssim nombre de víctimes. Els països implicats van mobilitzar tots els recursos materials i humans disponibles, fet que va provocar la intervenció directa dels estats en l'economia i la incorporació massiva de les dones al món laboral.

Conseqüències humanes

la Primera Guerra Mundial va ser extremadament cruel. Els soldats van passar mesos sencers malvivint a les trinxeres, coberts de fang, sotmesos a bombardeigs constants i amb unes pèssimes condicions de sanitat i higiene. Les seqüeles d'aquests fets van ser molt importants.

A més a més, la guerra va provocar un nombre de víctimes molt elevat. Hi van morir més de 8 milions de persones i 9 milions més van ser ferides, moltes de les quals van quedar greument mutilades per a tota la vida. Per exemple, hi van morir 1.800.000 alemanys, 1.700.000 russos i 1.400.000 francesos. Es calcula que els soldats francesos morts van deixar 680.000 vídues i uns 760.000 orfes.

La majoria de les víctimes eren homes joves. Com a conseqüència d'això, es va produir una superpoblació femenina en els grups d'edat corresponents i un significatiu descens de la natalitat.

La mobilització de la rereguarda

A mesura que les hostilitats s'allargaven, la guerra econòmica va tenir tanta importància com la militar. La contesa la guanyaria l'estat que fos capaç de sostenir l'economia mentre la de l'enemic s'enfonsava. Per aquest motiu, els estats van intensificar la intervenció en l'economia, per garantir el proveïment de la població i el subministrament de les tropes. Es va imposar una **economia de guerra**: es va suspendre la llibertat de producció i comerç, i l'estat prenia decisions sobre la producció, no les empreses o els ciutadans.

Un dels efectes indirectes de la guerra va ser la **incorporació massiva de les dones al món laboral**. Com que els homes estaven lluitant al front, elles van assumir la feina de les fàbriques i del camp. La seva contribució va ser essencial en el conflicte i va demostrar la capacitat femenina per a totes les tasques.

Un altre aspecte del conflicte va ser la **propaganda**. Els estats van intentar mantenir la moral de la població i dels combatents, tot afeblint la de l'enemic. Per aconseguir-ho van exagerar o van minimitzar a conveniència seva la informació que arribava del front.

Armes noves:

La guerra de trinxeres va afavorir l'aparició **d'armes noves**: morters, llançafomes i gasos tòxics. Aquestes armes van permetre millorar els resultats en la guerra de posicions, però l'elevat cost en vides de la infanteria va impulsar el disseny dels blindats, vehicles que podien cobrir les accions de la infanteria, travessar les tanques de tela metàl·lica (fetes

Les conseqüències del conflicte i l'organització de la pau

La pau de París i el tractat de Versalles (1919-1920)

Anomenem **pau de París** el conjunt de tractats firmats pels països vençuts: eren els tractats de Versalles (firmat amb Alemanya), Saint Germain (amb Àustria), Trianon (amb Hongria), Sèvres (amb Turquia) i Neuilly (amb Bulgària).

La base ideològica de la pau de París van ser els **14 punts** exposats pel president nord-americà Wilson.

La pau de París tenia tres objectius: **impedir el ressorgiment d'Alemanya**; aconseguir un **equilibri de poders** entre les potències vencedores, particularment als Balcans i a les colònies, perquè no fossin una font de conflictes; i **mantenir aïllada Rússia**, on s'havia implantat un règim comunista, per la qual cosa es va crear un «[cordó sanitari](#)», per evitar el «contagi» revolucionari.

Els canvis territorials

Els imperis alemany, austrohongarès i otomà, que havien estat derrotats, van deixar d'existir i van patir pèrdues territorials molt importants

- 1) Pel tractat de Versalles, **Alemanya** va perdre totes les colònies, que van passar a mans de França i el Regne Unit. Però també va perdre territoris a Europa: Alsàcia i Lorena tornaven a França; Poznan i Prússia occidental van passar a mans de Polònia, i el Sarre va quedar sota l'administració francesa durant quinze anys.
- 2) L'**Imperi austrohongarès** es va fragmentar en Àustria, Hongria i Txecoslovàquia, i va perdre territoris a favor de Iugoslàvia, Polònia i Romania.
- 3) L'**Imperi otomà** es va convertir en la república de Turquia i va perdre territoris: va haver de lliurar Síria a França, l'Iraq i Palestina al Regne Unit i diverses illes a Itàlia i Grècia.

Per mantenir aïllada Rússia es van reforçar els estats que l'envoltaven.

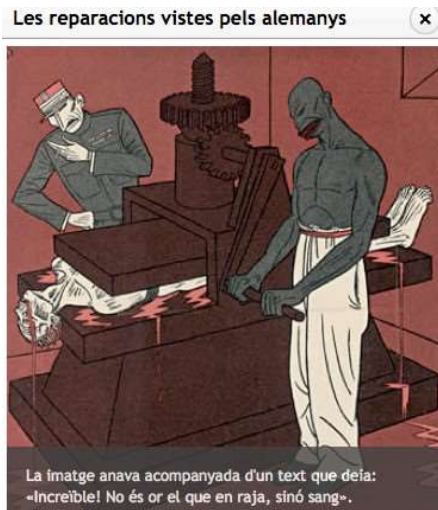
Polònia va rebre territoris russos, austríacs i alemanys, i obtenia una sortida al mar pel corredor de Danzig, que passava a ser una [ciutat lliure](#), administrada per la Societat de Nacions.

Romania va rebre la Transsilvània de l'Imperi austrohongarès.

Per establir els Balcans, es va crear un nou estat, **Iugoslàvia**, que reunia Sèrbia, Croàcia, Eslovènia, Bòsnia, Montenegro i Macedònia.

Altres conseqüències de la guerra

El text del tractat de Versalles declarava Alemanya i els seus aliats com els únics responsables de la guerra, de les pèrdues i de les destrosses que havia ocasionat, i la condemnava al pagament d'elevadíssimes [reparacions de guerra](#). A més, va haver de reduir els efectius militars i acceptar la desmilitarització de la regió de Renània, que feia frontera amb França.

Aquesta posició de duresa amb Alemanya va ser impulsada per França i Bèlgica, tolerada pel Regne Unit i rebutjada pels Estats Units, que no van firmar el tractat perquè no respectava l'esperit dels 14 punts de Wilson. Això va ser l'origen de l'aïllament voluntari dels Estats Units durant la dècada següent, i del fet que no participés en la Societat de Nacions.

Alemanya mai no va acceptar aquesta imposició (*Diktat*), encara que firmés a la força el tractat. Tot això va alimentar un esperit de revenja que posteriorment va ser crucial.

Finalment, seguint un dels 14 punts de Wilson, es va impulsar la creació de la Societat de Nacions, que va néixer el 1920, amb seu a Ginebra. Aquesta organització tenia la voluntat de reunir els principals països del món perquè resolguessin els problemes internacionals de manera pacífica. Encara que la Societat de Nacions no va aconseguir resoldre els greus problemes que es van plantejar en els anys vint i trenta, és important perquè va ser la primera organització d'aquest tipus de la història, i l'antecedent de l'ONU.

UNITAT 6: LA SEGONA GUERRA MUNDIAL

Els «feliços anys vint»?

Un creixement econòmic desigual

Després de la Primera Guerra Mundial, l'hegemonia econòmica es va desplaçar des del Regne Unit cap als Estats Units, i Nova York es va convertir en el centre financer mundial.

La readaptació de les economies europees a la pau va ser llarga i difícil a causa de la destrucció provocada per la guerra, la inflació i l'augment de l'atur. La crisi va ser especialment forta a Alemanya, perquè havia de pagar les reparacions de guerra, la qual cosa va produir una espectacular pujada dels preus i una pèrdua de valor de la seva moneda, el marc.

A partir del 1923 es va produir un creixement de la producció, un descens de l'atur i una millora del nivell de vida als països europeus.

El triomf de les primeres dictadures

La situació política a Europa era molt diferent de la d'abans de la guerra. Els imperis autoritaris havien desaparegut i en els nous països es van implantar règims democràtics.

Però les noves democràcies eren fràgils. Els seus primers anys es van desenvolupar en un moment de crisi econòmica, que va generar greus tensions socials, i en alguns països es van arribar a produir alçaments obrers i camperols. Entre les classes mitjanes i altes es va estendre la por que hi hagués una revolució comunista, com la de Rússia.

En aquest context de crisi econòmica i política, en alguns països es van imposar règims dictatorials. Es van establir dictadures a Espanya (Primo de Rivera), Hongria (Horthy), Polònia (*Pilsudsky*), entre d'altres. Però el cas més destacat va

ser el d'Itàlia, on el 1922 **Mussolini**, el líder del Partit Nacional Feixista, va arribar al poder i el 1925 va començar la instauració de la dictadura feixista.

La política internacional: de la tensió a l'esperança

Al començament dels anys vint la tensió entre França i Alemanya semblava que havia de provocar un nou conflicte. La situació va esclatar quan Alemanya, que patia una forta crisi econòmica, no va poder afrontar el pagament de les reparacions de guerra que li devia a França. I aquest país, sense els ingressos procedents de les reparacions alemanyes, no podia pagar el deute que havia contret amb els Estats Units durant la guerra.

Davant d'això, **l'exèrcit francès va ocupar la regió del Ruhr (1923)**, que era la zona més rica d'Alemanya i on es concentrava la producció de carbó i acer. La intenció de França era explotar les mines alemanyes i quedar-se els beneficis. Però els treballadors alemanys hi van respondre amb vagues i amb la resistència passiva, la qual cosa va augmentar encara més la crisi econòmica.

Per solucionar el problema, els Estats Units van posar en marxa el **pla Dawes**: Alemanya rebria un préstec dels Estats Units que li permetria pagar les reparacions als aliats, i aquests, al seu torn, serien capaços de pagar els seus deutes als Estats Units.

La millora econòmica va generar un ambient de distensió política que va coincidir amb una bona entesa entre França i Alemanya. El resultat de l'entesa va ser el **tractat de Locarno (1925)**, pel qual Alemanya reconeixia les seves fronteres i la zona desmilitaritzada quedava sota control britànic i italià. Com a colofó, Alemanya va ser admesa a la Societat de Nacions.

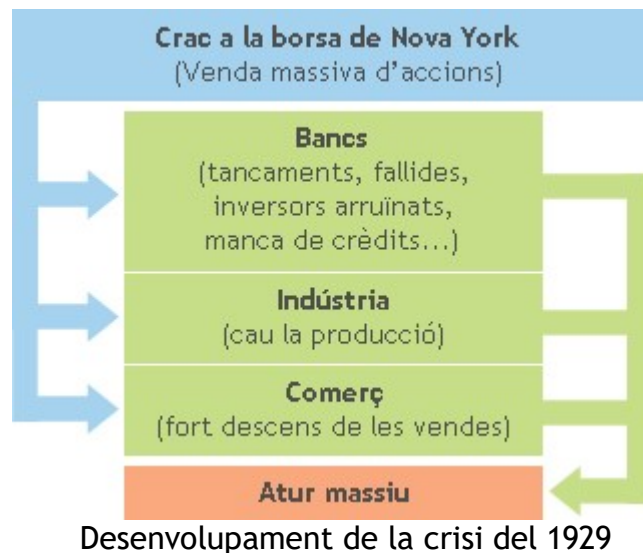
A partir d'aquest moment parlarem de **l'esperit de Locarno** per descriure l'impuls pacifista que va sorgir. Es va crear una sensació d'eufòria que es va transmetre a altres àmbits de la vida, com l'economia i la societat. Per això, molts anomenen aquesta època **els feliços anys vint**.

La crisi dels anys trenta

L'origen de la crisi del 29

Les causes de la crisi del 29 van ser la [superproducció](#) i [l'especulació](#):

- **Superproducció.** Durant la Primera Guerra Mundial, els països implicats havien centrat la seva economia en la producció de guerra i altres països els van substituir en el mercat internacional (els Estats Units, el Japó, Austràlia, l'Argentina, etc.). Un cop es va haver acabat el conflicte, els països tradicionals van tornar a la seva producció habitual, cosa que va generar un excedent de productes.
- **Especulació.** L'eufòria econòmica i la disponibilitat de crèdits a uns tipus d'interès baixos van afavorir l'especulació borsària. L'augment constant de les cotitzacions animava les inversions, alhora que el preu de les accions pujava molt per sobre del seu valor real. Davant de les expectatives de guanys fàcils, fins i tot els petits estalviadors van invertir els estalvis en la compra d'accions. La bombolla especulativa, basada en la confiança, va anar creixent, però quan la confiança en el sistema va desaparèixer, va esclatar la crisi de la borsa. El **Dijous Negre** (24 d'octubre de 1929) es va produir una venda massiva d'accions, que va provocar l'enfonsament del seu valor i la ruïna dels inversors.

Les conseqüències de la crisi i els intents de solució

La crisi va produir un gran **augment de l'atur**, cosa que va provocar una [reducció del consum](#) i l'enfonsament de moltes empreses que havien evitat inicialment la crisi. Alhora, els bancs van **reduir els préstecs**, i això va facilitar l'expansió de la crisi.

L'augment de l'atur

La crisi es va estendre ràpidament a escala mundial per dos motius:

Els Estats Units van reduir les importacions, la qual cosa va portar la crisi als països que li subministraven primeres matèries, en especial els països llatinoamericans.

La banca nord-americana va començar a **repatriar els capitals prestats** durant el pla Dawes, i això va fer que la crisi s'escampés per tot Europa, particularment per Alemanya i Àustria.

En tots els països es van implantar polítiques per sortir de la [crisi](#). Als Estats Units el president Roosevelt va posar en marxa un programa anomenat **New Deal** («nou acord»), que imposava una intervenció més gran de l'estat en l'economia. L'estat va invertir molts diners en obres públiques i en subvencions per a l'agricultura, per tal de crear ocupació, i va augmentar la protecció social.

Així, s'incrementaria el consum i es rellançaria l'economia.

La Societat de Nacions va convocar la **Conferència de Londres** (1933) perquè els països cooperessin entre ells per sortir de la crisi. Però la conferència va fracassar, ja que cada país es va limitar a defensar els seus interessos.

El triomf de l'extremisme polític

La insolidaritat internacional i la crisi econòmica van provocar la pèrdua de confiança de la població en la democràcia i en els partits tradicionals, els quals consideraven responsables de la situació. En aquest ambient, els partits extremistes van guanyar suports i els discursos polítics es van radicalitzar.

- Els obrers i els camperols, que patien greument els efectes de la crisi, van augmentar el suport que donaven als **partits comunistes**. La Unió Soviètica, l'economia de la qual creixia enormement en els anys trenta, es va convertir per a ells en el model que calia seguir.
- Les classes mitjanes i la burgesia van començar a donar suport als **partits d'extrema dreta**, ja que consideraven que els partits més moderats eren incapaços de treure els seus països de la crisi i d'evitar que es produís una revolució comunista. En gairebé tots els països es van desenvolupar **partits de tipus feixista**, que van tenir més èxit o menys segons els casos.

En aquest ambient es va produir una **nova onada de dictadures**: Portugal (Salazar), Àustria (Dollfus), Grècia (Metaxas)... Un cas diferent va ser el d'Alemanya, on va triomfar el **partit nazi**, dirigit per Adolf Hitler.

La crisi del 1929 i la Gran Depressió

EL CRAC BORSARI DEL 1929

La cotització a la borsa de Nova York.

La prosperitat de l'economia americana va arribar a la seva fi el 1929, quan es va enfonsar la borsa de Nova York i va arrossegar en la caiguda tota l'economia americana.

Causes de l'enfonsament de la borsa

Els orígens d'aquesta crisi cal buscar-los en la influència de dos grans factors:

La **sobreproducció**. La producció va créixer més ràpidament que la demanda i les fàbriques produïen més del que podien vendre. L'acumulació d'estocs* va fer baixar els preus (deflació) i moltes empreses van fer fallida i van tancar les portes.

L'atur obrer es va estendre i, com que la població tenia menys capacitat de compra, el consum encara va disminuir més, i la situació es va agreujar.

L'**especulació borsària**. Durant els anys de prosperitat econòmica, molts americans van invertir en borsa. L'augment de la demanda de les accions en va fer pujar molt el preu i va generar grans expectatives de guanys que no responien al creixement real dels beneficis de les indústries (**bombolla especulativa***).

El Dijous Negre

Molts accionistes eren conscients que el preu de les accions era més alt que el seu valor real, i la desconfiança es va estendre entre els inversors. El 24 d'octubre del 1929 (**Dijous Negre**), una gran onada de pànic va afectar la **borsa de Nova York**: tothom volia vendre les seves accions i ningú no volia comprar.

Es van posar a la venda tretze milions de títols, que no van trobar comprador. Aquesta gran oferta d'accions va fer que el preu caigués en picat, fet que va provocar l'**enfonsament de la borsa**.

La GRAN DEPRESSIÓ

LA DEPRESSIÓ ALS ESTATS UNITS (1929 = 100)				
Any	PNB	Taxa d'atur	Inversió	Producció industrial
1930	90	272	64	83
1931	83	497	34	67
1932	71	747	6	52
1933	69	778	9	63

El crac de la borsa va precipitar una crisi bancària, perquè la banca no va poder atendre tots els clients que volien treure els seus diners. Molts bancs van tancar per manca de liquiditat, en no poder cobrar els préstecs concedits a particulars i a empreses.

En poc temps, la crisi es va estendre a tots els sectors de l'economia, fet que va provocar una recessió econòmica generalitzada. Davant de l'augment de l'atur i del convenciment que s'acostaven temps difícils, el consum va disminuir i moltes fàbriques van tancar perquè no podien vendre la producció. El nombre d'aturats va augmentar a tretze milions l'any 1932, i moltes famílies van caure en la misèria i van haver de recórrer als ajuts públics.

Des dels Estats Units, la crisi es va estendre a la resta del món, perquè els bancs nord- americans van retirar els capitals dipositats a Europa i les empreses americanes van disminuir les inversions en aquests països. Així mateix, les importacions americanes van baixar enormement i el comerç mundial va patir una gran recessió, fet que va ajudar a la difusió mundial de la crisi.

LA LLUITA CONTRA LA CRISI

Davant l'extensió de la crisi, tant els Estats Units com la majoria de països europeus van adoptar mesures per pal·liar-ne els efectes i procurar la recuperació de l'economia.

El New Deal americà

El president Franklin D. Roosevelt, elegit el 1932, va proposar el *New Deal* (Nou Acord), un programa que defensava la intervenció de l'Estat. Els seus àmbits principals d'actuació van ser:

Econòmic: es va proposar ajudar les empreses privades en dificultats, crear empreses públiques en sectors sense incentius per a la inversió privada i destruir els estocs agrícoles acumulats. A més, l'Estat va establir un control sobre els bancs, i els va obligar a facilitar préstecs amb interessos baixos.

Social: per lluitar contra l'atur, el govern va promoure un gran pla d'obres públiques (carreteres, pantans, etc.), va incentivar l'augment salarial i va reduir la jornada laboral a 40 hores setmanals.

Les propostes europees

L'any 1933 es va convocar a Londres una **Conferència Internacional** per fomentar la cooperació contra la crisi. En un ambient d'insolidaritat general, no es van aconseguir acords i durant els anys successius cada país va defensar els seus interessos particulars.

Molts països van confiar en la **intervenció de l'Estat** per ajudar a la recuperació econòmica. Per estimular la producció, es van adoptar mesures proteccionistes i es va ajudar empreses en crisi; per reduir la inflació, es van controlar els preus; per estimular el consum, es van augmentar els salaris, i per frenar l'atur, es van fer ofertes públiques d'ocupació i es va disminuir la jornada laboral.

El feixisme italià

ITÀLIA A LA POSTGUERRA

A Itàlia, el final de la Gran Guerra va deixar **seqüeles humanes i econòmiques** greus: hi van morir 700000 homes, moltes indústries van quedar inutilitzades i l'elevat deute exterior va provocar un augment de la inflació. Per a molts italians, el cost de la vida es va incrementar, mentre que els salaris reals van disminuir i el nombre d'aturats no parava de créixer.

Així mateix, els **acords de pau** van suposar una gran decepció, perquè els aliats no van atorgar a Itàlia una sèrie de territoris veïns que reivindicava com a propis (Fiume i Dalmàcia). D'aquesta manera, es va començar a estendre la idea que la participació italiana a la guerra havia estat un engany i l'**irredemptisme*** hi va anar guanyant adeptes. A aquesta situació, s'hi va sumar la **inestabilitat política**: els governs de la monarquia de Víctor Manuel III no aconseguen una majoria suficient i entre els anys 1919 i 1922 es van succeir cinc executius diferents.

D'altra banda, la crisi econòmica va generar una forta **tensió social**. Al nord d'Itàlia es va desenvolupar un **moviment vaguista** que sovint va presentar objectius revolucionaris. Alguns pagesos van ocupar les terres dels grans propietaris i els obrers van confiscar nombroses fàbriques. Tots aquests moviments van ser reprimits, però la por de l'esclat d'una **revolució social** com la que havia ocorregut a Rússia va començar a espantar les classes de caràcter més conservador.

L'ASCENS DEL FEIXISME

En aquesta situació de crisi i agitació social va sorgir **Benito Mussolini**, que el 1919 va crear els **fascide combat**, coneguts per les seves camises negres. Eren grups paramilitars amb els quals pretenia frenar l'auge del moviment obrer, oposant-se violentament als sindicats obrers i als seus líders.

L'any 1921, els fasci es van transformar en el **Partit Nacional Feixista**, que es presentava com el recurs més eficaç per aturar els moviments revolucionaris a Itàlia. Amb un discurs populista, el seu programa es basava en la construcció d'un Estat fort, que garantís l'ordre social i la propietat privada, i que impulsés una política exterior expansionista. El partit va comptar amb el suport de la **petita burgesia**, amb el finançament dels **grans propietaris** agrícoles i industrials i amb la tolerància de l'**Església catòlica** i del mateix **monarca**.

A les eleccions del 1922, el partit feixista només va aconseguir 22 diputats en un Parlament de 500. Però aquell mateix any, denunciant la incapacitat del govern per mantenir l'ordre davant les vagues propiciades per les forces d'esquerra, Mussolini va exigir al rei que li entregués el govern. Per demostrar la seva força, va organitzar una **marxa sobre Roma** acompanyat de 300000 **camisenesnegres**. El mes d'octubre, el monarca, pressionat per les forces conservadores i aconsellat pels alts càrrecs militars, va nomenar Mussolini cap del govern.

LES CARACTERÍSTIQUES DEL FEIXISME
Exaltació de l'Estat per damunt de l'individu.
Nacionalisme agressiu que aspirava a l'expansió territorial. Racisme i persecució de les minories.
Rebuig del liberalisme i de la democràcia. Anticomunisme. Estat autoritari.
Intervencionisme de l'Estat en l'economia.
Culte al líder carismàtic. Obediència cega.
Legitimació de la violència i culte al militarisme.

LA DICTADURA FEIXISTA

Mussolini va convertir el sistema polític italià en una dictadura en dues fases successives:

Entre el 1922 i el 1924, va desenvolupar un procés de **restricció de les llibertats** i de **persecució dels seus adversaris** (socialistes, comunistes i democristians), però va mantenir la ficció d'un règim parlamentari.

Després de les eleccions del 1924, guanyades per la coalició de Mussolini gràcies a la violència exercida contra els seus oponents, va anunciar la instauració d'un **règim autoritari**.

El nou règim feixista atorgava **prioritat a l'Estat** sobre els individus, que havien d'acceptar el **govern de les elits** més ben preparades i renunciar a les llibertats i als drets individuals si aquests perjudicaven els interessos col·lectius de l'Estat. Rebutjava la democràcia i el marxisme i defensava un Estat totalitari, organitzat pel partit feixista, i en el qual Mussolini gaudia de plens poders.

Els partits polítics van ser il·legalitzats, i els seus líders, perseguits i empresonats. Es van prohibir les vagues, i els sindicats van ser substituïts per un **sistema de corporacions** per oficis, que englobaven representants dels obrers, dels patrons i de l'Estat. Les eleccions van ser suprimides i el Parlament va ser substituït per la **Cambrà dels fasci i de les Corporacions**.

L'Estat exercia un fort **control de la societat** a través del partit, que dirigia la vida social i dominava els mitjans de comunicació. També controlava l'economia i defensava una **política econòmica autàrquica** que aspirava a l'autosuficiència econòmica.

Mussolini va prometre la creació d'un imperi italià que, a la manera de l'antic Imperi Romà, controlaria el Mediterrani. Amb aquest objectiu, el 1935 va envair Etiòpia per ampliar les colònies italianes al nord d'Àfrica.

La instauració del nazisme a Alemanya

LA REPÚBLICA DE WEIMAR

INFLACIÓ I DEVALUACIÓ		
Anys	Valor del dòlar (en marcs)	Preus ¹
1913-1914	4,2	1,0
gener del 1920	64,8	12,6
gener del 1921	76,7	14,4
gener del 1922	191,8	36,7
gener del 1923	17792,0	2785,0
juliol del 1923	353410,0	74787,0
octubre del 1923	25260208000,0	7095800000,0
novembre del 1923	4200 milions	750 milions

¹ Preus en nombres index, gener del 1913 = 1

El 1918, després de la derrota d'Alemanya a la Primera Guerra Mundial, el kàiser Guillem II va abdicar el seu càrrec i va ser proclamada l'anomenada **República de Weimar**. A aquesta ciutat es va reunir una Assemblea Constituent que va elaborar una constitució democràtica per al nou règim polític. Els resultats electorals van donar el govern a una **coalició dels tres partits** més compromesos amb la democràcia: socialdemòcrates (Partit Socialdemòcrata), catòlics (Partit de Centre) i liberals (Partit Democràtic).

La nova República va iniciar el seu camí en circumstàncies difícils: va haver d'assumir la **derrota militar** i acceptar les **dures condicions de pau imposades** pels vencedors. El Tractat de Versalles acusava Alemanya de ser la causant de la guerra, li arrabassava territoris, reduïa el seu exèrcit i li imposava fortes **reparacions econòmiques**.

Per a Alemanya, els anys de postguerra van ser de **crisi econòmica**, de **misèria** i d'**atur**. Els deutes de guerra i les reparacions van provocar una inflació elevada, que va venir acompanyada d'una gran depreciació del marc. La crisi va arribar al punt culminant el 1923, quan Alemanya no va poder pagar les reparacions i els **francesos van ocupar el Rhur** com a garantia de cobrament.

A més, la República de Weimar es va enfrontar a l'oposició dels grups més radicals. D'una banda, els **moviments revolucionaris d'esquerra** (Lliga Espartaquista o Comunista) aspiraven a desencadenar una revolució obrera i l'any 1919 van protagonitzar un aixecament armat. I de l'altra, els **grups de l'extrema dreta**, que consideraven il·legítim i traïdor el règim republicà perquè acceptava les condicions de Versalles, pretenien aconseguir el poder per la força (**Putsch de Munic*** de les milícies nazis del 1923).

HITLER I EL PARTIT NAZI

COM HITLER VA ACONSEGUIR ARRIBAR AL PODER

Va aprofitar els recursos de la democràcia per fer-se nomenar canceller.

Es va presentar com a alternativa al descontentament social i a la crisi política i econòmica.

Va utilitzar les seves habilitats de lideratge i de manipulació política.

Va presentar un programa demagògic i populista.

Les organitzacions paramilitars nazis van imposar el terror.

Cartell nazi reclmant el vot obrer, 1933.

Adolf Hitler, un soldat d'origen austríac que no havia acceptat la derrota alemanya de la Primera Guerra Mundial, es va unir l'any 1920 al **Partit Nacionalsocialista dels Treballadors d'Alemanya (NSDAP)** i, en poc temps, en va esdevenir el líder indiscutible. El 1925, a la presó, va escriure el llibre *La meua lluita* (*Mein Kampf*), on expressava el seu menyspreu per la democràcia parlamentària i el seu odi al bolxevisme. Així mateix, defensava l'anti-semitisme, la superioritat de la raça ària i la necessitat de forjar un gran imperi (Reich) que unís tots els pobles de parla alemanya.

Per convèncer les classes treballadores, Hitler va utilitzar una gran **demagògia** proment feina per a tothom, la reducció dels beneficis industrials, la millora dels salaris i una societat més solidària. En els seus discursos va atacar els qui considerava **responsables de la crisi alemanya**: jueus, comunistes i demòcrates.

El Partit Nazi va escollir com a emblema la bandera roja amb la creu gammada i es va dotar d'organitzacions paramilitars, les **Seccions d'Assalt (SA)** i les **Seccions de Protecció (SS*)**, que es van enfrontar a les organitzacions d'esquerres i es van presentar com una garantia de l'ordre social davant l'agitació revolucionària.

EL NAZISME AL PODER

A partir del 1924, després del Pla Dawes i dels Acords de Locarno, Alemanya va viure un període de relativa millora de les condicions econòmiques i d'una certa estabilitat social. Però les conseqüències de la crisi del 1929 van ser molt greus per a Alemanya. La retirada del capital americà va arrossegar molts bancs a fer fallida, fet que va tenir com a conseqüència el tancament de fàbriques i un gran augment de l'atur.

El malestar social va inclinar una bona part de la població cap a les propostes dels **partits extremistes**. Burgesos arruïnats, pagesos i obrers desesperats van ser atrets per les promeses nazis; els intel·lectuals i la majoria d'obrers es van inclinar pel partit comunista. D'altra banda, el Partit Nazi va comptar amb el suport de grans industrials i financers i va disposar de forts ajuts econòmics.

A les eleccions del 1932, el Partit Nazi va aconseguir 196 diputats, i els comunistes, 100. Per frenar l'ascens comunista, les forces conservadores van pressionar el president Hindenburg perquè nomenés Hitler com a canceller d'Alemanya. Per poder comptar amb una majoria parlamentària, Hitler va convocar noves eleccions per al març del 1933.

En plena campanya electoral, es va produir un incendi al Reichstag i els nazis van acusar falsament els comunistes d'haver-lo provocat. Aquest incident va servir a Hitler com a pretext per proclamar l'estat d'emergència, perseguir els seus adversaris i retallar les llibertats civils. En aquest estat excepcional, el Partit Nazi va obtenir el 44% dels sufragis.

El 1934, després de la mort de Hindenburg, Hitler es va proclamar **Führer i canceller del III Reich**. A Alemanya, el camí de la dictadura havia començat.

El III Reich alemany

EL TOTALITARISME NAZI

El 1934, els nazis van transformar Alemanya en una **dictadura**. El Partit Nazi va monopolitzar el poder alhora que es prohibien tots els partits i els sindicats, es clausurava el Parlament i se suprimien les eleccions i les llibertats individuals. A més, tots els treballadors van ser cridats a afiliar-se al **Front Alemany del Treball**, l'únic sindicat permès.

Alemanya es va convertir en un **Estat policial** que va imposar un règim de terror. Uns nous cossos policials, la SS i la Gestapo*, es van encarregar de perseguir tota l'oposició. A partir del 1933, es van crear els **campes de concentració** per recloure-hi els opositors i els enemics del Reich.

A més, l'administració pública va ser depurada amb una llei que autoritzava l'acomiadament per raons polítiques i racials, alhora que la judicatura va quedar sotmesa a la voluntat del partit. Els poders locals dels diversos estats (*Länder*) van ser suprimits i transferits al Reich.

L'HOMOGENEÏTZACIÓ SOCIAL

Des del punt de vista social, l'Estat nazi aspirava a una cohesió total

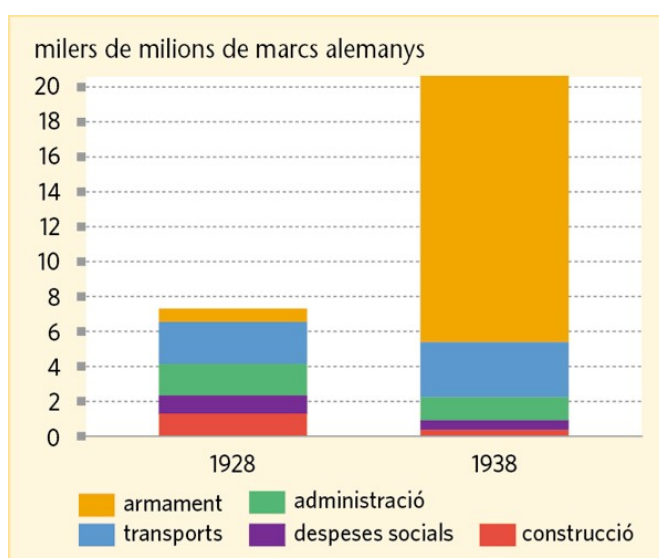
de la societat alemanya, basada en la **superioritat de la raça ària** i la **ideologia nacionalsocialista**. El sistema educatiu, la cultura i l'art havien de seguir les consignes nazis, per la qual cosa molts artistes i intel·lectuals van ser perseguits. També es va censurar tota la producció literària i artística.

El manteniment de la **puresa racial** de la societat alemanya va comportar la persecució dels jueus. El 1933, es va promulgar el boicot als negocis jueus i el 1935 es van dictar les Lleis de Nuremberg, que impedièn els matrimonis mixtos i exclouïen els jueus de la ciutadania alemanya.

El nazisme atorgava a la **dona** un paper social molt marginal, limitat a les anomenades tres "K": *Kinder*, *Kirche*, *Küche* (fills, església, cuina). Per assegurar l'adoctrinament dels joves aris, es van crear les **Joventuts Hitlerianes**, que s'encarregaven d'orientar l'oci i l'educació dels joves.

AUTARQUIA I REARMAMENT

L'Estat nacionalsocialista va plantejar un projecte expansionista que unís tots els alemanys en un únic Estat i que dominés nous territoris que asseguressin el manteniment de la població alemanya (**espai vital***). Per a això, es va dissenyar una política econòmica que preparés els seus projectes expansionistes i militaristes.

Les despeses de l'Estat alemany.

El III Reich es va proposar un relançament econòmic per preparar Alemanya per a la guerra. L'Estat va exercir un fort dirigisme econòmic, que tenia com a objectiu aconseguir l'autarquia econòmica (produir dins del país tot el necessari). Per a això, es va donar prioritat a la indústria pesant, sobretot la d'armament, que va tenir un gran desenvolupament. Per frenar la inflació i l'atur, es va exercir un fort control sobre els preus i els salaris i es va portar a

terme un programa d'obres públiques amb la construcció d'autopistes i altres infraestructures.

Les ambicions expansionistes també necessitaven un exèrcit poderós i Hitler va iniciar una política militarista: va reforçar l'exèrcit amb la institució del servei militar i la creació d'un nou exèrcit, la Wehrmacht*, i d'una aviació moderna, la Luftwaffe.

Amb un exèrcit fort i una economia orientada a la guerra, Hitler es va sentir preparat per a la construcció d'un gran imperi. El camí cap a la Segona Guerra Mundial estava preparat.

Causas i contendents de la Segona Guerra Mundial

LES CAUSES DEL CONFLICTE

El règim feixista italià i el règim nazi alemany van seguir una política expansionista que aspirava a engrandir les seves fronteres territorials i desafiava el consens establert a la Societat de Nacions (SDN). Per a això, van reforçar l'exèrcit, van imposar el militarisme i van propiciar una intensa cursa d'armaments. En aquests països es va exalçar el sentiment nacional humiliat per les condicions imposades en els tractats de pau i es va iniciar una política exterior agressiva contra els països vencedors que va conduir a l'esclat d'un nou enfrontament armat.

Els projectes expansionistes d'Alemanya i d'Itàlia van trobar un aliat: el Japó. El govern de l'emperador Hiro Hito va impulsar l'enfortiment de l'exèrcit amb l'aspiració d'expandir la seva influència a Àsia i substituir les potències colonials europees (el Regne Unit i França). Les semblances entre els seus projectes expansionistes i la coincidència d'enemics comuns (França, el Regne Unit i l'URSS) van unir Alemanya, Itàlia i el Japó en una mateixa aliança militar.

Els països democràtics no van saber frenar l'avanç dels règims autoritaris. Els Estats Units portaven a terme una política d'aïllament que els mantenia al marge dels problemes mundials, mentre que el Regne Unit i França es preparaven

prioritàriament per resoldre els propis problemes interns i defensaven una **política d'apaivagament** davant Alemanya per evitar una nova guerra. Per la seva banda, la Societat de Nacions va ser incapaç de propiciar un clima d'entesa entre els seus estats membres. Alemanya i el Japó van abandonar la SDN el 1933 i Itàlia ho va fer el 1936.

LA MARXA CAP A LA GUERRA

Des del començament de la dècada del 1930, els estats autoritaris van impulsar una sèrie d'agressions bèl·liques a altres països:

Des del començament de la dècada del 1930, els estats autoritaris van impulsar una sèrie d'agressions bèl·liques a altres països:

El **Japó** va ocupar Manxúria el 1931, i el 1937 va iniciar la invasió de la Xina. **Itàlia** va ocupar Etiòpia el 1935 i també va envair **Albània**. Itàlia i Alemanya van intervenir en la **Guerra Civil espanyola** facilitant soldats i armament als insurrectes.

El 1936, en contra del que imposava el Tractat de Versalles, Hitler va remilitaritzar la regió de **Renània**. Era el primer pas en el seu projecte de crear un gran imperi alemany.

El març del 1938, Alemanya va ocupar militarment Àustria (Anschluss), on s'havien estès les teories nazis. Mesos més tard (setembre) va exigir a Txecoslovàquia l'entrega del territori dels **Sudets**, poblat per una minoria alemanya.

França i el Regne Unit van convocar la **Conferència de Munic (1938)** per frenar les aspiracions alemanyes, però van acabar claudicant davant les promeses de Hitler de parar el seu expansionisme. Com a resultat, Txecoslovàquia va desaparèixer com a Estat: **Bohèmia i Moràvia** es van convertir en protectorats alemanys i **Eslovàquia** va passar a ser un Estat satèl·lit alemany.

LES ALIANCES I L'ESCLAT BÈL·LIC

La política expansionista de les dictadures es va recolzar en una sèrie de tractats internacionals d'ajuda mútua. L'any 1936, la col·laboració d'Alemanya i Itàlia en el seu suport als militars insurrectes de la Guerra Civil espanyola va propiciar la firma d'un pacte entre ambdós països, l'**Eix Roma-Berlín**. Aquell mateix any, Alemanya va firmar amb el Japó el **Pacte Antikomintern** contra l'URSS al qual es va adherir Itàlia uns quants mesos més tard. I el 1939, Hitler i Mussolini van renovar la seva aliança política i militar, coneguda amb el nom de **Pacte d'Acer**.

El 1939, Hitler va reclamar a Polònia l'anomenat corredor de Danzig, uns territoris alemanys que el Tractat de Versalles va atorgar a

Polònia per donar-li una sortida al mar Bàltic. El corredor separava la Prússia oriental de la resta d'Alemanya i Hitler va mostrar la seva decisió ferma d'annexar aquesta zona al Reich. Davant la nova amenaça, França i el Regne Unit van firmar un tractat defensiu amb Polònia per frenar les aspiracions alemanyes.

Per evitar que l'URSS s'aliés amb el Regne Unit o amb França i ajudés Polònia, Hitler va signar un tractat secret amb Stalin, el **Pacte Germanosoviètic** (1939). Per aquest tractat, tots dos estats es comprometien a no atacar-se mútuament ni a donar suport a tercers països en conflicte amb algun dels firmants. A més, Alemanya assegurava a l'URSS el domini sobre Finlàndia, els estats bàltics (Letònia, Lituània i Estònia) i la Bessaràbia, alhora que acordaven el repartiment de Polònia.

Pactada la neutralitat soviètica, el setembre del 1939 Alemanya va envair Polònia. Això va provocar que França i el Regne Unit, complint els pactes, declarassin la guerra a Alemanya. Començava així la Segona Guerra Mundial.

Europa sota el domini nazi (1939-1941)

- **LES GRANS OFENSIVES ALEMANYES**

L'exèrcit alemany desfilant per París el juliol del 1940.

Amb la invasió de Polònia, Hitler va iniciar l'anomenada guerra **llampec** (*Blitzkrieg*), basada en la utilització combinada de divisions cuirassades (els *Panzer*) i d'un suport aeri important que permetia que l'exèrcit avancés ràpidament.

D'altra banda, els exèrcits soviètics van envair Polònia per l'est i el país es va enfonsar en tres setmanes. Segons el que s'havia acordat en el Pacte Germanosoviètic, Polònia va ser dividida entre Alemanya i l'URSS.

Els aliats van iniciar un bloqueig naval d'Alemanya per impedir l'aprovisionament de ferro que arribava a través de Noruega. En resposta, l'abril del 1940, els exèrcits alemanys van envair **Dinamarca i Noruega**.

El maig, la Wehrmacht va iniciar l'ofensiva contra els Països Baixos, Bèlgica, Luxemburg i França. L'exèrcit francès va ser vençut en cinc setmanes i el territori de França va quedar dividit en dues zones: la França ocupada pels alemanys, a la part nord i oest, i l'anomenada França de Vichy, Estat sota el control alemany.

Alsàcia i Lorena van ser annexades al territori alemany, i el juny Itàlia va entrar en guerra al costat d'Alemanya.

L'estiu del 1940, només el **Regne Unit** resistia a Alemanya. Per preparar un possible desembarcament a la Gran Bretanya, l'aviació de guerra alemanya, la Luftwaffe, va bombardejar els ports i les ciutats britànics en l'anomenada **batalla d'Anglaterra** (juliol-octubre del 1940). El nou primer ministre britànic, **Winston Churchill**, va estimular la resistència a ultrança.

Gràcies a les defenses organitzades per la RAF (Royal Air Force) i a la utilització de radars, el Regne Unit va resistir l'atac aeri i Hitler va haver de renunciar al desembarcament. L'octubre del 1940, Hitler va decretar el bloqueig de les illes Britàniques i va desencadenar la **batalla de l'Atlàntic** per impedir l'arribada de subministraments als britànics.

LA MUNDIALITZACIÓ DEL CONFLICTE

A partir del 1941, la guerra es va mundialitzar i es va estendre més enllà d'Europa. Al nord d'Àfrica i al Pròxim Orient, italians i alemanys van combatre contra l'exèrcit britànic. Amb l'objectiu d'impedir l'accés dels britànics al canal del Suez, l'Afrikakorps* va desembarcar a Líbia el febrer del 1941 i es va internar a Egipte.

Iugoslàvia i Grècia també van ser conquerides l'abril del 1941, i el juny Hitler va llançar l'**operació Barba-roja** contra Rússia. L'exèrcit rus no va poder frenar l'ofensiva, i els alemanys van arribar amb rapidesa fins a les portes de Leningrad (nom que havia adoptat Sant Petersburg després de la mort de Lenin) i Moscou.

L'expansió japonesa al Pacífic va fer que el president nord-americà Roosevelt es decidís a decretar un embargament sobre l'acer i el petroli destinats al Japó. Com a resposta, el desembre del 1941, el Japó va atacar la flota nord-americana a **Pearl Harbor** i els Estats Units li van declarar la guerra. A la darrera del 1941, la guerra havia assolit dimensions planetàries i l'Eix Roma-Berlín-Tòquio semblava invencible.

EL SOTMETIMENT DELS PAÏSOS OCUPATS

Els alemanys van voler imposar el nou ordre nazi sobre el conjunt d'Europa. Per a això, van organitzar els territoris conquerits en **regions incorporades** al Reich (Alsàcia, Lorena, Luxemburg, Bohèmia...), **Estats satèl·lits** amb governs col·laboracionistes amb l'ocupació (la França de Vichy, Eslovàquia, Romania) i **territoris ocupats** (Polònia oriental, Països Bàltics...).

L'ocupació nazi tenia com a finalitat l'explotació dels territoris

sotmesos en benefici d'Alemanya. Així, aquests territoris estaven obligats a contribuir a l'esforç alemany de guerra i a proveir el Reich de matèries primeres, productes agrícoles i béns industrials. A més, es va obligar que treballadors es desplaressin per treballar a Alemanya, i els presoners de guerra eren utilitzats com a mà d'obra per a les indústries alemanyes.

Els alemanys van trobar **col·laboracionistes*** entre la població civil dels països ocupats, que van donar suport a l'ocupació i fins i tot es van allistar a l'exèrcit alemany per lluitar contra Rússia. Molts dels que no van acceptar l'ordre nazi van organitzar una **resistència*** clandestina i van donar suport a l'avanç dels aliats mitjançant atemptats i sabotatges contra l'exèrcit alemany.

Els nazis van implantar un règim de violència i de terror. La Gestapo i la SS, juntament amb la policia dels règims col·laboracionistes, van exercir una forta repressió sobre la població civil, especialment sobre els resistents, que van ser detinguts, deportats o executats. A tot arreu s'hi va imposar la persecució dels jueus, que van ser traslladats massivament a camps de concentració.

Les grans ofensives aliades (1942-1945)

L'ESFORÇ DE GUERRA ALIAT

Cartell americà de propaganda que simbolitza la unió dels aliats contra el nazisme, 1944.

A partir del 1942, el Regne Unit, els Estats Units i l'URSS, sota la direcció de Churchill, Roosevelt i Stalin, van fer un gran esforç de guerra i tota la seva economia es va reorganitzar segons les necessitats militars. Els Estats Units van traslladar nombroses tropes i armament al Regne Unit, a través de l'Atlàntic, i l'URSS va evacuar tota la seva indústria pesant cap a l'est per protegir el seu potencial bèl·lic de l'ocupació nazi.

El juny del 1942, després de l'entrada de l'URSS i dels Estats Units en el conflicte, la situació de la guerra va començar a fer un gir. A partir d'aquell moment, els nord-americans van frenar el progrés japonès al Pacífic (**batalles de Midway i Guadalcanal**) i van iniciar la reconquesta dels territoris ocupats.

Al nord d'Àfrica, en el El-'Alamein, els britànics van derrotar els alemanys, que van iniciar la retirada. Poc després, un exèrcit aliat, sota el comandament del general Eisenhower, va desembarcar a l'Àfrica francesa i va vèncer els alemanys a Tunísia (maig del 1943). El nord d'Àfrica es va convertir en la plataforma per a l'inici de la invasió aliada d'Itàlia.

L'assalt sobre Stalingrad (agost del 1942-febrer del 1943) va ser el gran primer fracàs de Hitler. La ciutat va resistir mesos de setge, fins a la rendició del mariscal alemany Von Paulus. Llavors, els soviètics van passar a l'ofensiva, van recuperar Ucraïna, van trencar el setge que també patia Leningrad i van alliberar la ciutat (gener del 1944).

L'ALLIBERAMENT D'EUROPA

A partir d'aquell moment els aliats van començar la seva ofensiva. El juliol del 1943, van desembarcar a Sicília i, posteriorment, al continent i van conquerir el sud d'Itàlia. Mussolini va ser depositat i, el setembre, l'exèrcit italià va capitular davant els aliats. Llavors, els alemanys van envair Itàlia, van alliberar Mussolini, que estava presoner, i el van posar al capdavant de l'anomenada República Social Italiana, que estava sota el control nazi i resistia l'avanç aliat.

L'alliberament d'Europa es va iniciar després del desembarcament anglonord-americà a Normandia (juny del 1944), que va permetre l'entrada de nombrosos soldats i vehicles. Vençuda la resistència alemanya, els anglonord-americans van iniciar l'avanç des de l'oest, van alliberar part de França i van entrar a Alemanya. Per la seva banda, els russos van avançar per l'est i van expulsar els alemanys de Polònia, Romania i Bulgària. Per donar suport a aquest avanç, els aliats van sotmetre les ciutats alemanyes a forts bombardejos.

Ambdós exèrcits van iniciar l'ocupació d'Alemanya i es van trobar al riu Elba el 26 d'abril del 1945. El dia 30, Hitler es va suïcidar i, el 8 de maig, Alemanya va capitular.

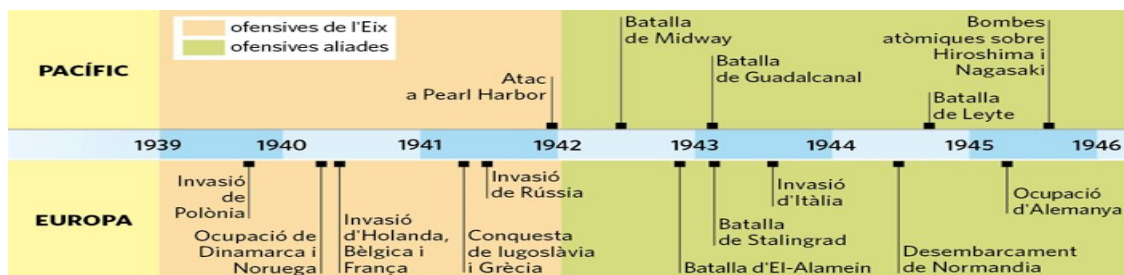
EL FINAL DE LA GUERRA AL PACÍFIC

Al Pacífic, la reconquesta americana dels territoris ocupats pels japonesos estava pràcticament finalitzada, però el Japó mantenia una resistència fanàtica, simbolitzada per l'acció dels kamikazes*, que van actuar per primera vegada l'octubre del 1944.

Malgrat els bombardejos massius sobre Tòquio i altres ciutats japoneses, la capitulació nipona podia tardar mesos. Per

precipitar la rendició, el nou president nord-americà, Truman, va decidir utilitzar una arma nova, la **bomba atòmica**, que va ser llançada sobre les ciutats d'Hiroshima i Nagasaki l'agost del 1945. La destrucció va assolir unes proporcions desconegudes fins al moment i el nombre de víctimes va pujar a 150000.

Davant l'horror nuclear, el 2 de setembre, el Japó va capitular. La Segona Guerra Mundial havia acabat.

Descobreix

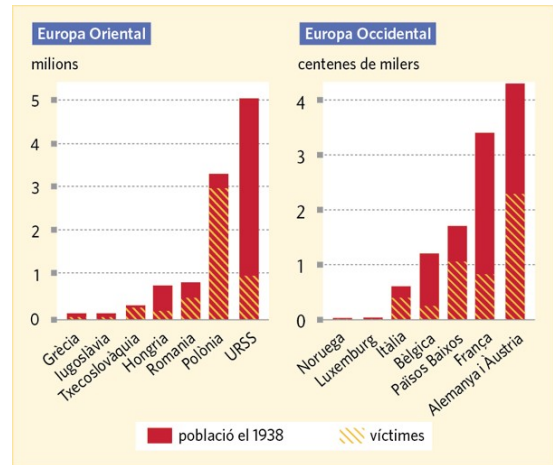
L'HOLOCAUST

El racisme de l'ideari nazi va comportar un crim monstruós que va marcar la història del segle XX: l'Holocaust, és a dir, l'extermini programat i sistemàtic de sis milions d'éssers humans, culpables només d'haver nascut jueus.

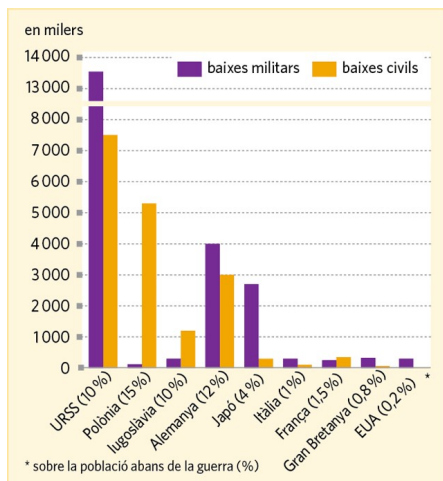
La persecució dels jueus no es va portar a terme només a Alemanya, sinó que es va estendre a tots els països conquerits, on els col·laboradors dels invasors nazis van ajudar a la deportació massiva dels jueus i en van portar a terme múltiples matances.

Holocaust és una paraula d'origen grec que s'aplicava en l'Antiguitat als grans sacrificis que es feien com a ofrena als déus; i des del segle XIX, es va utilitzar per designar grans catàstrofes i matances. Després de la Segona Guerra Mundial, aquesta denominació es va aplicar al genocidi dels jueus portat a terme per l'Alemanya nazi.

Els jueus utilitzen la paraula **Shoà**, que significa calamitat, per referir-se a la matança de jueus durant la Segona Guerra Mundial.

Les conseqüències de la guerra

L'IMPACTE DE LA GUERRA

Víctimes de la Segona Guerra Mundial.

Quan va acabar la guerra, Europa esta materialment i moralment destrossada, i la seva població, delmada. Sobre aquell paisatge de ruina i desolació van emergir dues noves potències, els Estats Units i l'URSS, que van aparèixer com els grans vencedors del conflicte i van relegar Europa a un segon pla.

El balanç demogràfic de la guerra es va situar al voltant dels **50 milions de morts**, dels quals quasi la meitat corresponien a l'URSS, seguida d'Alemanya i de Polònia. Per primera vegada en la història, la majoria de víctimes no eren militars, sinó que formaven part de la població civil.

Les **destruccions materials** van ser molt importants i van afectar, sobretot, les ciutats, els mitjans de comunicació les instal·lacions industrials. La producció dels països bel·ligerants va disminuir en un 50% el 1945. La disminució de l'oferta va provocar un increment de la inflació que va dificultar la recuperació del nivell de vida anterior al conflicte. En contrapartida, els països que havien quedat al marge de la contesa (Canadà, Austràlia, Suècia...), i que es van convertir en subministradors, van experimentar un creixement econòmic notable.

La guerra va deixar un **impacte moral** profund. Els drets humans havien estat vulnerats sistemàticament i la violència i la crueltat s'havien instal·lat a Europa durant sis anys llargs. Les modificacions de fronteres i l'expulsió de minories ètniques quan va acabar la guerra van comportar un nombre elevat de desplaçaments forçosos de població. A més, el coneixement de l'Holocaust jueu i les conseqüències de la bomba atòmica van deixar un trauma profund en la població.

LES CONFERÈNCIES DE PAU

Els tres grans aliats (el Regne Unit, els Estats Units i l'URSS) van col·laborar intensament per enfrontar-se a l'enemic comú i derrotar les potències de l'Eix. Els seus dirigents es van reunir per primera vegada en la **Conferència de Teheran** (novembre del 1943), a la qual van assistir Churchill, Roosevelt i Stalin. Allà es van prendre les primeres mesures militars conjuntes per accelerar el final de la guerra que ja es considerava guanyada.

La segona trobada dels tres grans va tenir lloc a **Jalta** (febrer del 1945). S'hi va decidir l'eliminació del règim nazi a Alemanya, la divisió d'Alemanya i Àustria en quatre zones d'ocupació i una divisió similar de les ciutats de Berlín i Viena.

La tercera conferència de pau es va celebrar a **Potsdam** (agost del 1945), després de la derrota d'Alemanya. Els nous protagonistes Attlee (Regne Unit), Truman (EUA) i Stalin (URSS) es van posar d'acord en diversos aspectes referents a Alemanya (devolució de tots els territoris annexats per Alemanya, separació d'Àustria, desmantellament de la indústria militar, procés i càstig dels líders nazis per un tribunal internacional...) i es va fixar la línia de frontera entre Alemanya i Polònia.

Però a Potsdam també es van evidenciar les diferents concepcions econòmiques i polítiques que separaven les grans potències. Mentre que els Estats Units representaven l'economia capitalista i la democràcia parlamentària, l'URSS defensava el comunisme i un sistema polític de partit únic.

Els antics aliats es van començar a acusar mútuament d'aprofitar el triomf bèl·lic per augmentar la seva hegemonia. D'aquesta manera, Europa es va anar dividint en **dues zones d'influència**: l'est, que havia estat alliberat del domini nazi per l'exèrcit soviètic, i l'oest, que ho havia estat per l'exèrcit americà. Així, el món de la postguerra va quedar marcat per la divisió en blocs antagònics i per la rivalitat entre les noves potències emergents (l'URSS i els Estats Units).

Finalment, es va celebrar la **Conferència de París** (1946) per

reordenar definitivament el mapa europeu. L'URSS es va incorporar una zona oriental de Polònia, els Països Bàltics, Prússia oriental i una petita part de Finlàndia i de Romania. Hongria va tornar a les seves fronteres del 1937 i Itàlia va perdre el Dodecanès i Ístria a favor de Grècia i Iugoslàvia, respectivament.

La Conferència de Jalta, segons una caricatura britànica, 1945.

LA CREACIÓ DE L'ONU

L'ONU (Organització de les Nacions Unides) es va fundar en la Conferència de San Francisco (abril del 1945) per substituir la Societat de Nacions. La nova organització, integrada per 46 estats, va fixar els seus objectius en una carta fundacional:

- El manteniment de la pau internacional, el rebuig de la força i la no-ingerència en els afers interns d'un Estat.
- La defensa dels drets humans de les persones sense diferències de religió, ètnia, edat o sexe.
- La cooperació entre els diversos pobles impulsada per una sèrie d'organismes especialitzats de col·laboració internacional.
- El dret dels pobles de disposar d'ells mateixos, amb la qual cosa es posava en dubte la legitimitat dels imperis colonials.

A l'ONU, els estats membres estan representats en l'Assemblea General i cal una majoria de dos terços per adoptar una decisió. També es va crear el Consell de Seguretat en el qual els cinc membres permanents (EUA, URSS, Regne Unit, França i Xina) tenien dret a vetar les decisions de l'Assemblea.

UNITAT 7: GUERRA CIVIL ESPANYOLA I DICTADURA FRANQUISTA.

8.1 La crisi del liberalisme (1898-1931)

- ❑ La crisi del 1898: Espanya perd les últimes colònies de Cuba i Filipines. = Pessimisme general → sorgeix el regeneracionisme.
- ❑ El regnat constitucional d'Alfons XIII (1902-1923): govern amb torn pacífic = tupinades. Intenten posar fi al caciquisme i descentralitzar.
- ❑ 1909 Setmana Tràgica + crisi del 1917 (protestes militars pels ascensos. + 1919-1923 violència social per malestar.
- ❑ Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930): derrota d'Annual al Marroc 1921, 10.000 morts → exèrcit no vol acceptar responsabilitat i amb el suport del rei, Primo de Rivera, cop d'estat. Fins a 1927 va aguantar gràcies als feliços anys 20. Després, crítica per obrers i intel·lectuals = rei retira el suport. Rei proclama eleccions per restaurar la constitució. El consideren còmplice de la dictadura = Pacte de Sant Sebastià anar junts a les eleccions i instaurar república.
- ❑ Eleccions: 41 de 50 capitals de província guanyen els republicans i socialistes. → Exili d'Alfons XIII.
- ❑ Lluís Companys, president de la Generalitat. Proclama des de l'Ajuntament la República Espanyola. Hores més tard proclama la República Catalana → Madrid no accepta, però dona l'autonomia immediata.

8.2 La Segona República: un règim democràtic

8.2.1 La República d'esquerres (1931-1933)

- **Constitució 1931:**
 - **Llibertats individuals:** d'expressió, reunió i associació. Dret al divorci.
 - **Sufragi universal:** sense distinció de sexe.
 - **Organització territorial descentralitzada:** reconeix regions autonòmiques. Reconeix llengües, castellà llengua oficial de la República.
 - **Benestar social:** govern podia expropiar béns considerats d'utilitat pública i animava l'**ensenyament públic**.
- Primera constitució democràtica d'Espanya. Una part del país no s'identifica per qüestions religioses o autonòmiques. → l'ambient es crispa.
- **Bienni reformista (1931-1933):** govern reformista: expropiacions per millorar les vides dels pagesos. Autonomia a Catalunya (Estatut 1932 + reinstauració Generalitat). + Reforma militar (evitar influència política) + reformes laborals (salari mínim i assegurances) + reforma educativa.

- 1932 intent de cop d'estat. 1933 crisis i eleccions.

8.2..2 La República en crisi (1933-1936)

- **Bienni conservador (1933-1936):** entre el 33 i el 35 governs de centre i dreta. Paralitzen les reformes. Catalunya única amb govern d'esquerres. 6 d'octubre de 1934 Lluís Companys declara **L'Estat Català**.
- Al carrer augmenta la crispació → vagues, crema d'esglésies, enfrontaments armats entre falangistes i militants obrers. → Gran repressió: empresonaments, tancaments de diàries, ajuntaments d'esquerres dissolts, autonomia de Catalunya suspesa i govern de la Generalitat empresonat.
- Les esquerres s'uneixen en el **Front Popular** (socialistes, comunistes, partits republicans, nacionalistes i anarquistes). Guanyen les eleccions fent front al partit feixista **Falange Espanyola** i altres partits de dretes.
- Reactiven les reformes.
- Militars, dirigits pel general Mola, comencen una conspiració en contra la República.
- 12 de juliol de 1936, pistolers de dreta assassinen al tinent Castillo (d'esquerres). Companys del tinent (l'endemà), assassinen a Calvo Sotelo (líder de dretes) → tropes espanyoles al nord d'Àfrica el 17 de juliol, s'alcen. Dirigides pel general Franco.

8.3 L'esclat de la Guerra Civil

- **La revolta militar a la guerra**
 - A favor del cop d'estat: carlins, **falangistes**, l'Església, aristocràcia i gran burgesia + suport dels països feixistes europeus.
 - 17 de juliol: militar de Canàries i Marroc s'aixequen en armes sota comandament del general Franco. Del 18 al 19 de juliol quasi totes les guarnicions de les capitals s'aixequen. No triomfen a tot arreu.
 - On triomfen: empresonen i afusellen molt militants de partits d'esquerres, republicans, demòcrates i sindicalistes.
 - Catalunya, s'alcen. Però són frenats per obrers armats, la Generalitat i els anarquistes. La Guardia Civil lluita a favor de la República a Catalunya.
 - Madrid: president del Govern dona armes a la població i als sindicats obrers + militars lleials a la República → vencen als rebels.
 - Centre econòmic (Bilbao, Barcelona i València) ni la capital (Madrid) no cauen. = cop d'estat fracassa → **Inici Guerra Civil Espanyola**.

8.4 L'evolució de la guerra

8.4.1 La campanya al voltant de Madrid (juliol de 1936 - març de 1937)

- Bàndol republicà i Bàndol insurrecte (autodenominat nacional).
- Principis d'agost, tropes del Marroc amb ajuda d'avions italians i alemanys

arriben a Cadis. A finals d'octubre ja estaven a les portes de Madrid.

- Objectiu principal dels insurrectes: presa de Madrid.
- Govern de la República abandona Madrid i encarrega la defensa a una junta militar.
- Brigades Internacionals i tancs soviètics impediran la presa de la capital. Tropes insurrectes seran derrotades en dues batalles.

8.4.2 El front del nord (abril-octubre 1937)

- Les tropes de Franco es dirigiran al nord per prendre les indústries del Cantàbric.
- 26 d'abril de 1937 aviació alemanya bombardeja **Guernica** → País Basc, Santander i Astúries en mans dels insurrectes.
- Republicans intenten obligar les tropes franquistes a retirar efectius del nord, però fracassaran.
- Pèrdua del nord = cop dur, perden mines i indústria.

8.4.3 El final de la guerra (octubre de 1937- abril de 1939)

- Finals de 1937, prenen Terol i després van cap al Mediterrani → aïllant Catalunya de la resta de la zona republicana.
- Bàndol republicà intenta solucionar-ho atacant per la rereguarda a l'exèrcit franquista = **batalla de l'Ebre**. Batalla de més de 3 mesos, destrucció quasi total de l'exèrcit republicà.
- Entre la tardor de 1938 i la primavera l'exèrcit franquista entra a Catalunya quasi sense oposició. **Prendran Barcelona** el gener de 1939.
- Març de 1939 prenen **Madrid**, es dona per acabada la guerra.
- **Pèrdua de mig milió de vides. 450.000 exiliats. 300.000 republicans en presons i camps de concentració franquistes. País devastat. INICI DICTADURA FRANQUISTA**

8.4.4 Fam i repressió

- 1) Problemes de gana. Els insurrectes van controlar des del principi les zones de producció d'aliments. = Racionament d'aliments.
- 2) Població patia als conflictes propers a les ciutats o els bombardejors. Famílies temien pel reclutament dels fills i reclutament dels membres.
- 3) **Represàlies** per tots dos bàndols:
 - **Passejos**: grup armat treia del seu domicili una persona i li deien que anaven a fer un passeig. S'allunyaven de la població i l'assassinaven.
 - Zona insurrecta: Líders sindicals, membres de partits republicans, intel·lectuals i militars fidels a la república: empresonats i/o assassinats.

- Zona republicana: persecució dels cacics, terratinents, empresaris i clergat.
 - Tots dos bàndols: moltes persones denunciades i executades per ser del bàndol contrari. Manera de saltar renyines particulars.
- 4) **Fosses comunes:** afusellats enterrats a la nit sense cap mena d'identificació.

8.5 Les característiques generals de la dictadura franquista

- Larga durada (1939-1975) per: suports externs i repressió molt dura.
- **Franco va assumir tots els poders:** cap de l'estat, poder executiu, legislatiu i judicial, comandament superior de l'exèrcit.
- Hi havia Corts, limitaven a aprovar les lleis que presentava el govern. → Franco líder indiscutible. Títols com: *Caudillo de España i Generalísimo de los ejércitos*.
- Únic partit legal: **FET y de las JONS** (Falange Española y Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista) → agrupació dels partits polítics que van donar suport a la insurrecció contra el govern de la República.
- Supressió de drets i llibertats individuals.
- No tolera descentralització política ni administrativa → abolició estatut d'autonomia de Catalunya i País Basc.
- Suport per part de: **l'exèrcit, Església, terratinents i grans empresaris i classe mitjana conservadora.**
- **Vençuts: entre l'exili i la repressió:** repressió per evitar manifestació de descontentament. Republicans condemnats a treballs forçosos o executats. Prohibit publicar en llengües diferents del castellà. Censura per part de l'exèrcit i l'Església. Gran migració a l'exili per por a represàlies.

8.6 Els anys de postguerra (1939-1945) feixisme i misèria

- ◆ Règim feixista, després de la guerra població pobra per la destrucció del país.
- ◆ **Un govern d'orientació feixista:**
 - 1941 **División Azul:** divisió de l'exèrcit espanyol ajudarà a l'exèrcit d'Adolf Hitler. Les victòries aliades de 1942 fan que Franco retiri les tropes i es declari neutral.
 - **Autarquia:** economia autosuficient del país. L'economia espanyola no podrà satisfer les necessitats de la població. → **Cartilles de racionament.**
 - Control de la població en **organitzacions que depenien de FET y de las JONS:** Central Nacional Sindicalista (obrers i empresaris), Sección Femenina (dones per fer tasques socials) i OJE (Organización Juvenil de España) activitats recreatives per captar joventut.
 - **Símbols feixistes:** salutació a la romana.

- **Repressió:** molt dura. Desenes de milers de persones condemnades a presó, treball forçat o mort. = Desapareix quasi tota oposició. Algunes guerrilles com els **maquis** lluitaven en muntanyes aïllades fins a finals dels 40.
- ◆ **Economia: un país desolat:**
 - Després de la guerra → economia espanyola enfonsada. Indústries, carreteres i vies de ferrocarril destruïdes, camps devastats.
 - Anys 40 → **desabastiment de productes** (aliments, roba o combustible). = **Racionament dels aliments.**
 - Aparició del **mercat negre** (estraperlo) adquirir productes a preu molt elevat.

8.7 L'assentament del règim (1945-1959)

- **De l'aïllament a l'acceptació internacional:**
 - Acaba la II GM i les potències guanyadores intenten enderrocar el franquisme → Aïllament internacional. No acceptació a l'ONU. Retiren ambaixades. França tanca fronteres.
 - Amb la Guerra Freda EUA considera Franco anticomunista → aliat → suavitzen l'aïllament.
 - Anys 40 reobren ambaixades i frontera francesa. Anys 50 **concordar amb la Santa Seu i tractat d'Amistat hispanonord-americà** (bases militars americanes a canvi d'ajuda econòmica). 1955 accepten Espanya a l'ONU.
- **Abandonament del feixisme, però no de la dictadura:**
 - Nova situació internacional, cal canviar la forma de govern → falangistes perden poder. Ministres i alts càrrecs falangistes canviats per **catòlics i monàrquics.**
 - Fan desaparèixer els aspectes més feixistes → salutació a la romana fora. FET y de las JONS ara és **Movimiento Nacional.** Sistema polític: **democràcia orgànica** (seguirà sent dictadura).
- **L'arribada dels tecnòcrates inicia el canvi econòmic**
 - Anys 50 millora econòmica = supprimeixen el racionament. → Segueixen sent el país menys desenvolupat d'Europa, per política autàrquica.
 - Finals dels 50: arriben al govern persones vinculades al grup catòlic Opus Dei → porten criteris tècnics, per això se'ls coneix per **tecnòcrates.**
 - **1959 Pla d'Estabilització:** faciliten creació d'empreses privades i entrada d'inversors estrangers. Redueixen aranzels i aproximen al sistema capitalista.

8.8 Els canvis dels anys seixanta

☐ El canvi econòmic:

- Creixement econòmic entre 1960 i 1973 va tenir dues bases:
 - Creixement de la indústria i expansió del turisme (una de les activitats principals del país.). Modernització de l'agricultura. Inversors estrangers atrets per salaris baixos i impostos reduïts.

☐ El canvi demogràfic:

- Canvi econòmic provoca un **fort augment de la població**.
- **Èxode rural**: 4 milions de pagesos van emigrar a les ciutats.
- Espanya es converteix en un **país urbanitzat**. Camp despoblat i ciutats no tenien lloc per acollir tanta gent → molts vivien en barraques i barris de la perifèria (sense clavegueram, asfalt, transports...).
- Les ciutats no podran absorbir tanta població = **dos milions d'espanyols** emigren a països d'Europa.

☐ Modernització social, però no política

- Millora del nivell de vida als 60 apareix **societat de consum**. Entre la classe mitjana es popularitzen articles com: televisió, cotxe o electrodomèstics.

8.9 La crisi final de la dictadura

- **Reorganització de l'oposició al franquisme:**
 - Canvi econòmic i social → augment de l'oposició al franquisme.
 - Partido Comunista Español (PCE) crea la **política de reconciliació nacional** pla per ajuntar tots els partits de dretes i esquerres en contra de la dictadura.
 - **Moviments veïnals** demanant millores de serveis als barris.
 - **Moviment estudiantil**: estudiants, intel·lectuals i artistes → expressen públicament el rebuig al franquisme.
 - **Oposició terrorista**: mètodes violents. Tres grups: GRAPO, FRAP i ETA.
- **La crisi final del règim:**
 - 1973 **crisi econòmica** (crisi del petroli). Tanquen empreses i disminueix el turisme.
 - Augmenta el **descontentament social**. Augmenten les **vagues** liderades per sindicats clandestins.
 - **Crisi política**: salut de Franco es deteriora. Règim planifica el futur. 1969 Franco designa a Juan Carlos de Borbón successor seu i a Lluís Carrero Blanco cap de govern.
 - El règim respon als problemes amb **repressió**. Decreten l'estat d'excepció, augmenten detencions i condemnes de mort.
 - Esclata el conflicte del Sàhara espanyol. Colònia que reclamava independència. Marroc aprofita la feblesa i annexiona aquest territori.

- Franco mor el 20 de novembre de 1975.
- Un país industrialitzat però no desenvolupat. Territoris desiguals econòmicament.

8.10 Catalunya sota el franquisme

- Catalunya reunia els dos punts de lluita per Franco: revolució social (sindical i polític) i separatisme. Ja tenia Generalitat i règim d'autonomia.
- Final de la guerra porta a Catalunya duríssimes mesures repressives:
 - **Suspendre l'autonomia:** suspensió de les institucions catalanes com la Generalitat.
 - **Repressió sistemàtica:** contra militars, partits, sindicats, persones que haguessin mostrat adhesió a la República. Demostren el poder afusellant al president Companys el 15 d'octubre de 1940.
 - Llengua, símbols i expressions de la cultura catalana van ser prohibides.
- Als anys 60 arribaran molts immigrants del sud i centre la península.
- Oposició al règim:**
 - Anys 40, acció dels **maquis** (moviment guerrillers antifranquista, format per comunistes i anarquistes).
 - **Resistència cultural:** cursos clandestins de llengua història i literatura catalana.